

**T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI**

2015 Yılı Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Program Sonrası Değerlendirme Raporu

2022

İçindekiler Tablosu

Kisaltmalar	2
Grafik Listesi.....	2
Tablo Listesi	2
Şekil Listesi	2
Yönetici Özeti	3
1. Giriş	5
2. Program Hakkında Genel Bilgiler	6
2.1. Program Tanım ve Kapsamı	6
2.2. Programın Amaç, Öncelik ve Performans Göstergeleri	7
2.3. Proje Başvuruları, Sözleşme İmzalanan ve Tamamlanan Projelere İlişkin Veriler	8
2.4. Bütçe Gerçekleşmeleri.....	10
3. Programın Değerlendirilmesi	12
3.1. Değerlendirmede Kullanılan Yöntem.....	12
3.2. Amaç ve Öncelikler Kapsamında Hedeflere Ulaşılma Düzeyi	13
3.3. Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi	16
3.3.1 İlgililik.....	16
3.3.2 Etkinlik	17
3.3.3 Etkililik	19
3.3.4 Etki	22
3.3.5 Sürdürülebilirlik	26
4. Sonuç ve Değerlendirmeler	28

Kısaltmalar

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
DOKA: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
YTG: Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi
PiDB: Programlama İzleme ve Değerlendirme Birimi
MDP: Mali Destek Programı
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
PFDY: Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği

Grafik Listesi

Grafik 1 : İl Bazlı Başvuru ve Başarı Proje Verileri.....	9
Grafik 2: Uygulaması Tamamlanan Proje Verileri.....	10
Grafik 3: İllere Göre Başarı Oranları	10
Grafik 4: Sözleşme Yapılan Projelerin Bütçe Gerçekleşmeleri.....	11
Grafik 5: Sözleşmeye Bağlanan Proje Bütçelerinin Program Bütçesine Oranları (%)	11
Grafik 6: Başarıyla Tamamlanan Proje Bütçesinin Program Bütçesine Oranı	12
Grafik 7: Programa Katılım Nedenleri (% Dağılım)	17
Grafik 8: Programdan Haberdar Olma Yolları (% Dağılım)	18
Grafik 9: Programın Finansal Cazibesi (% Dağılım)	18
Grafik 10: Program başvuru ve genel süreçlerine ilişkin görüşler (% dağılım)	19
Grafik 11: Yaranlanıcıların Proje Çıktıları Sayesinde Ulaştıkları Sonuçlar (% Dağılım)	20
Grafik 12: Proje Sayesinde Ortaya Çıkan Davranışsal Değişiklikler (% Dağılım)	21
Grafik 13: Proje Sayesinde Attıkları İlave Adımlar (% Dağılım).....	22
Grafik 14: DOKA Desteği Olmaması Durumunda Proje İçin Atacakları Muhtemel Adımlar (% Dağılım)	22
Grafik 15: TR90 Bölgesi Tesise Geliş ve Geceleme Sayıları, 2017-2019.....	23
Grafik 16: TR90 Bölgesi Bakanlık ve Belediye Belgeli Tesis Verileri, 2018-2021.....	24
Grafik 17: İşletmelerin Proje Öncesi ve Sonrası Çalışan Sayısı Ölçeği	24
Grafik 18: İşletme Gücünü Etkileyen Faktörlerin Önem Derecesi	27
Grafik 19: Diğer Kurumların Desteklerine Başvuru Durumu (% Dağılım)	26
Grafik 20: 2015 Yılı Sonrası DOKA Desteklerine Başvurmama Nedenleri (% Dağılım)	26
Grafik 21: İşletme Gücünü Etkileyen Faktörlerin Önem Derecesi (% Dağılım)	27

Tablo Listesi

Tablo 1 : Performans Göstergeleri	7
Tablo 2: Proje Konuları	8
Tablo 3: İl Bazlı Başvuru ve Başarılı Proje Verileri	9
Tablo 4: Uygulaması Tamamlanan Proje Verileri	9
Tablo 5: 2015 YTG MDP Bütçe Gerçekleşmeleri.....	11
Tablo 6: Proje Başvuruların Öncelik Dağılımı	13
Tablo 7: Öncelikler Bazında Hedef Gerçekleşmeleri Tablosu	14
Tablo 8: Program Sayesinde Kuruluşların Elde Ettiği Çıktılar	21
Tablo 9: T-Testi Sonuçları, 2015-2020	25

Şekil Listesi

Şekil 1: Toplam Satışlar ve İşgücü Üretkenliği, 2013-2017	25
---	----

Yönetici Özeti

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı hazırlamış olduğu 2014-2023 TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı'nda; "Ekonomisi yenilikçi ve rekabetçi, kır-kent bütünlüğünü sağlayarak sosyal refah ve yaşam kalitesini geliştirmiş, yaşanabilir mekânlar, sürdürülebilir bir çevre ve yüksek insan kalitesine sahip Doğu Karadeniz" vizyonunu tanımlamıştır. Bu vizyon çerçevesinde Yenilikçi ve Rekabetçi Ekonomi gelişme eksenini ve hedefleri belirlenmiştir. Bu vizyon ve hedefler kapsamında tasarlanan 2015 yılı Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı ile yenilikçi anlayışlarla turizm çeşitliliğinin sağlanarak turizm faaliyetlerinin tüm yıla ve bölgeye yayılmasını, hizmet kalitesinin artırılmasını ve ulusal ve uluslararası işletmelerle iş birliklerinin oluşturulmasını amaçlamaktadır.

Programın uygun başvuru sahipleri; TR90 Bölgesi'ndeki illerden en az birisinde tescilli/kayıtlı olarak faaliyet gösteren kar amacı güden gerçek ve tüzel kişilerdir.

Programa toplam 115 başvuru gerçekleşmiş olup değerlendirmeler sonucunda başarılı bulunan 66 projeden 56'sı ile sözleşme imzalanmıştır. Sözleşme imzalanan 56 adet projeden; 5 adedi izin/ruhsat veya eş finansman problemlerinden dolayı feshedilmiş olup 3 adedi ise proje süresince faaliyetlerini tamamlayamadığı için destek alamamıştır. Geriye kalan 48 proje başarı ile tamamlanmıştır.

Program kapsamında desteklenecek projelere tahsis edilecek kaynak tutarı 18.000.000,00-TL olarak belirlenmiştir. Program bütçesinin 15.951.488,42-TL'si sözleşmeye bağlanmış; başarılı bir şekilde tamamlanan 48 projeye ise toplam 11.605.123,45-TL ajans desteği sağlanmıştır.

Program kapsamında belirlenen amaç ve öncelikler kapsamında hedef değerlere ulaşma oranı ortalama % 63,13 olmuştur. 24 adet performans kriterinden 5 tanesi %81-%100 aralığında, 10 tanesi %61-%80 aralığında, 4 tanesi %41-%60 aralığında, 4 tanesi %21-%40 aralığında ve 1 tanesi %0-%20 aralığında gerçekleşmiştir.

Programın hazırlanmasında esas alınan temel referans kaynağı Doğu Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren ilgili tüm paydaşların etkin katılımı ve işbirliği ile oluşturulan 2014-2023 TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı olup program amaç ve önceliklerinin ulusal ve bölgesel bazda oluşturulan üst ölçekli plan, program ve politikalarla uyumluluğu incelendiğinde; Onuncu Kalkınma Planı'nda turizm sektörü ile ilgili belirlenen amaç, hedef ve politikalarla ve DOKAP Eylem Planı (2014-2018) "Turizm ve Çevresel Sürdürülebilirlik" gelişme eksenini başlığında belirlenmiş olan hedef ve stratejilerle paralellik göstermektedir.

Programa katılım nedenleri irdelendiğinde; yeni eklenecek servislerle bir müşteriden sağlanan ortalama kazançtan artış, mobilya ekipmanların değişimi sağlanarak hizmet kalitesini artırmak ve enerji maliyetlerini düşürmek, kapasite artırılarak gelen taleplerin karşılanması ve müşteri sayısının artırılması maddeleri her 5 yararlanıcıdan 4'ünün gerekçesi durumundadır.

Yararlanıcıların programdan haberdar olma yolları irdelendiğinde ise yararlanıcılarının % 45'inin danışmanlar, %15'inin kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve %13'ünün Ajans bilgilendirme faaliyetleri ile programdan haberdar oldukları tespit edilmiştir.

2015 YTG Mali Destek Programının işletmelerin projelerini zamanında ve istenilen kapsamda hayata geçirme konusunda belirgin bir katkısı olduğu tespit edilmiştir. Ajans desteği olmasaydı; işletmelerin %12,8'inin yatırımı gerçekleştirmeyeceği, %14,9'unun daha düşük bütçeli yatırım gerçekleştireceği, %21'inin aynı yatırımı daha uzun sürede gerçekleştireceği, %8,5'inin yatırımı daha dar kapsamda gerçekleştireceği tespit edilmiştir. Ayrıca mali destek programından yararlanan işletmelerin %83'ü programın bölge koşul ve işletme ihtiyaçlarına uygun tasarlandığını bildirmiştir.

Programın finansal cazibesi ve genel süreçlere ilişkin veriler değerlendirildiğinde yararlanıcılarının %63,8'i hibe miktarını, %59,6'ı destek oranını cazip bulmuş olup genel süreçlere yönelik 12 maddenin 11'i yararlanıcılar tarafından %70 ve üstü oranında değerlendirilmiştir.

Program kapsamında destek alan firmaların çalışan sayısına göre destek öncesi ve destek sonrası ölçeği incelendiğinde; destek öncesi mikro ölçekli (çalışan sayısı 10'dan az) işletme sayısı 25'ten 19'a gerilerken, küçük ölçekli (çalışan sayısı 10-49 arası) işletme sayısı 21'den 26'ya yükselmiş, 1 işletme ise küçük ölçekli iken destek sonrasında orta ölçekli bir işletme ölçeğine yükselmiştir. Yine işletmelerin Üniversite mezunu çalışan oranları kontrol edildiğinde destek öncesi dönemde % 11.15 olan ortalamanın destek sonrası 4 yıllık süreçte %20'lere ulaştığı görülmüştür.

Değerlendirme çalışmasından elde edilen veriler doğrultusunda DOKA'nın yeni programlarına girdi oluşturabilecek geribildirimlere ve önerilere yönelik bilgiler raporun son bölümünde yer almaktadır. Saha çalışmasından elde edilen verilerden hareketle işletmelerin hibe miktarından gelir vergisi, damga vergisi ve KDV kesintilerinin yapılmaması gibi talepleri yer almaktadır. Ayrıca hibe oranlarının ve ön ödeme miktarlarının artırılması ve destek programlarının daha kısa aralıklarla uygulanması gibi farklı talepler de mevcuttur.

1. Giriş

Çalışmanın içeriği; 2015 yılı Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı kapsamında desteklenen projelerin ilgililik, etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri kapsamında değerlendirilerek mali destek programının etki ve başarı düzeyinin ölçülmesini içermektedir. Program sonrası değerlendirme çalışması, Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin (PFDY) Program Sonrası Değerlendirme ve Etki Analizi başlıklı 47. Maddesi (Değişik: RG-15/9/2017-30181) ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından çıkarılan ilgili usul esaslar çerçevesinde hazırlanmıştır. Çalışma ile 2015 yılı Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı kapsamında desteklenen projelerin destek almadan önceki ve destek aldıktan sonraki durumları tespit edilerek belirlenen 5 kriter kapsamında değerlendirilmiş ve ulusal ve bölgesel planlarda belirlenen hedeflere ne ölçüde yaklaşıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Destek alan projelere yönelik saha çalışması Ajans personelleri tarafından hazırlanan anket soruları vasıtasıyla TÜİK Trabzon Bölge Müdürlüğü çalışanları tarafından gerçekleştirilmiştir. Hazırlanan anket soruları ile uygulanan mali destek programının yararlanıcılar için uygunluğu, ihtiyaçları ne derece karşıladığı ve kullanılan kaynağın ne ölçüde etkin ve verimli değerlendirildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Anket çalışmasının sonuçları bu çalışmaya veri sağlayarak programın sonunda ortaya çıkan etkilerin ve sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesine yardımcı olmuştur. Anket soruları hazırlanırken Ajansın bundan sonra tasarlayacağı yeni mali destek programlarına yönelik veri sağlamasına da dikkat edilmiştir.

Raporda ilk olarak, mali destek programının kapsamına değinilmiş olup programın amacı, öncelikleri ve performans göstergelerine yönelik bilgiler verilmiştir. Raporun devamında destek alan projelere ait il bazlı başlangıç ve tamamlanma bilgilerine ve amaç-öncelikler kapsamında hedeflere ulaşılma düzeylerine yer verilmiştir. Raporun son bölümünde saha çalışmasından elde edilen verilerden hareketle değerlendirme kriterleri kapsamında programın incelenmesine ve program sonuçlarının değerlendirilmesine yönelik bilgiler yer almaktadır.

2. Program Hakkında Genel Bilgiler

2.1. Program Tanım ve Kapsamı

TR90 Bölgesi'ndeki tüm kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve özel sektör temsilcilerinin eşgüdümlü çalışmasıyla geniş bir katılımı ile hazırlanan 2014-2023 TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı'nın vizyonu; "Ekonomisi yenilikçi ve rekabetçi, kır-kent bütünlüğünü sağlayarak sosyal refah ve yaşam kalitesini geliştirmiş, yaşanabilir mekânlar, sürdürülebilir bir çevre ve yüksek insan kalitesine sahip Doğu Karadeniz" olarak tanımlamıştır. Bu vizyon ile uyumlu olarak, Doğu Karadeniz Bölge Planı'nda TR90 Bölgesi için:

1. Nitelikli İnsan, Sosyal Refah ve Yaşam Kalitesi
2. Yenilikçi ve Rekabetçi Ekonomi
3. Kırsal Odaklı Zenginlik ve Mutluluk
4. Yaşanabilir Mekânlar ve Sürdürülebilir Çevre

şeklinde 4 temel gelişme eksenini belirlenmiştir.

Ajans tarafından belirlenen vizyon, gelişme eksenleri ve amaçlar doğrultusunda şu hedefler belirlenmiştir:

- ✓ Yenilikçi, rekabet gücü yüksek, dış ticaret, sektörel ve bölgesel işbirliği ağını geliştirmiş bölge halkının refah ve yaşam kalitesini artıracak bir iktisadi çevre
- ✓ Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında birlikte lojistik imkanların çeşitlendirildiği, dengeli mekânsal gelişmeyi ve sağlıklı kentleşmeyi tamamlamış bir fiziki çevre
- ✓ Doğal değerlerin ve kültürün korunması ve geliştirilmesi

Doğu Karadeniz Bölge Planı gelişme eksenlerinden Yenilikçi ve Rekabetçi Ekonomi kapsamında yer alan yukarıdaki hedeflerin gerçekleştirilmesine katkı sağlamak amacıyla 2015 YTG Mali Destek Programı tasarlanmıştır.

TR90 Bölgesi'nde turizm sektörü kalkınmada öncelikle alan olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Bölge Planı çerçevesinde Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Çalışma Programı'nda da gerekli aksiyonlar belirlenerek ilgili yıllarda gerçekleştirilmiştir. Bu aksiyonlar arasında Ajans 2010-2013 yılları arasında gerek kamu kurum/kuruluşları gerekse özel kurum/kuruluşların başvuru yapabildiği 4 ayrı mali destek programı uygulamıştır. Bu mali destek programlarında bölge turizminin çeşitlendirilmesine, hizmet kalitesinin artırılmasına, alternatif rotaların oluşturulmasına ve altyapının iyileştirilmesine yönelik projelere destek sağlamıştır. 2015 yılında özel kurum/kuruluşlara yönelik YTG Mali Destek Programı, kamu kurum/kuruluşlarına yönelik ise Tarihi, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması ve Geliştirilmesi Mali Destek Programını hayata geçirmiştir.

Daha önceki dönemlerde uygulanan programları, Ajans tarafından gerçekleştirilen tanıtım faaliyetlerini ve turizmi destekleyici faaliyetleri tamamlayıcı ve geliştirici nitelikte olan 2015 YTG Mali Destek Programı; turizmde hizmet kalitesinin artırılmasını, alternatif turizm çeşitlerinin ortaya çıkarılmasını, turizmin tüm yıla yayılmasını sağlayarak sürdürülebilir turizm anlayışının geliştirilmesini amaçlamaktadır.

2.2. Programın Amaç, Öncelik ve Performans Göstergeleri

Programın Genel Amacı:

Bölgenin kültür ve turizm potansiyelini harekete geçirerek, bölgedeki ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlamak ve turizmden alınan payı artırmaktır.

Programın Özel Amacı:

Yenilikçi turizm anlayışıyla turizmde çeşitliliğin, kalitenin ve konaklama sürelerinin artırılmasıdır.

Programının Öncelikleri:

- ✓ Turizmde yenilikçi anlayışlarla turizm çeşitliliğinin, kalitesinin, konaklama sayısı ve niteliğinin artırılarak turizm faaliyetlerinin tüm yıla ve bölgeye yayılması ve turizmden elde edilen katma değer artırılarak sürdürülebilir turizm anlayışının geliştirilmesi
- ✓ Turizm hizmetlerinde kalitenin artırılması ve işletmelerde müşteri odaklı hizmet anlayışının geliştirilmesi
- ✓ Çevreye duyarlı, alternatif enerji kaynaklarının kullanıldığı turizm faaliyetlerinin teşvik edilmesi, turizm uygulamalarında yeni teknolojilerin kullanılması
- ✓ Hizmet standartlarının ve kalitesinin geliştirilmesine yönelik sektörde yer alan ulusal ve uluslararası işletme ve kuruluşlarla iş birliklerinin oluşturulması

Tablo 1 : Performans Göstergeleri

Kod	Gösterge	Birim	Açıklama
T1	Ziyaretçi Sayısı	Kişi	Turizm Tesisinin Yıllık Ziyaretçi Sayısı
T2	Turizm Geliri	TL	Tesisin Yıllık Turizm Geliri
G1	Sürekli İstihdam	Kişi	1 Yıldan Uzun Süreli İstihdam Edilen Toplam Kişi Sayısı
G2	Geçici İstihdam	Kişi	1 Yıldan Kısa Süreli, Sadece Belirli Bir İşin Gerçekleştirilmesi İçin İstihdam Edilen Toplam Kişi Sayısı (Proje Ekibi Dışında)
T3	Turizm Yatak Kapasitesi	Adet	Projenin Uygulandığı Turizm Tesisinin Yatak Kapasitesi
T4	Alternatif Turizm Tesisi Yatak Kapasitesi	Adet	Alternatif Turizm (Agro-Turizm, Yayla Turizmi vb.) Tesisi Yatak Kapasitesi
T5	Toplam Geceleme Sayısı	Gece	Turizm Tesisinde Yıllık Toplam Geceleme Sayısı (Bir Yıl Boyunca Her Gece Tesisteki Konaklama Sayılarının Toplamı)
T6	Yerli Turistlerin Toplam Geceleme Sayısı	Gece	Turizm Tesisinde Yerli Turistlerin Yıllık Toplam Geceleme Sayısı (Bir Yıl Boyunca Her Gece Yerli Turistlerin Tesisteki Konaklama Sayılarının Toplamı)

T7	Yabancı Turistlerin Toplam Geceleme Sayısı	Gece	Turizm Tesisinde Yabancı Turistlerin Yıllık Toplam Geceleme Sayısı (Bir Yıl Boyunca Her Gece Yabancı Turistlerin Tesisteki Konaklama Sayılarının Toplamı)
T8	Toplam Ziyaretçi Sayısı	Kişi	Tesisin Yıllık Ortalama Ziyaretçi Sayısı
T9	Yabancı Ziyaretçi Sayısı	Kişi	Tesisin Yıllık Ortalama Yabancı Ziyaretçi Sayısı
T10	Yerli Ziyaretçi Sayısı	Kişi	Tesisin Yıllık Ortalama Yerli Ziyaretçi Sayısı
G6	Lisans ve Üzeri Eğitimli İstihdam Sayısı	Kişi	İstihdam Edilen Lisans ve Üzeri Eğitimli Kişi Sayısı (Proje Ekibi Dışında)
T11	İstihdam Edilen Turizm Meslek Lisesi veya Turizm MYO Mezunu Kişi Sayısı	Kişi	İstihdam Edilen Turizm Meslek Lisesi veya Turizm MYO Mezunu Kişi Sayısı
T16	Belgelendirilen Turistik Tesis Sayısı	Adet	Proje Kapsamında Belgelendirilen (Bakanlık veya Belediye Tarafından) Turistik Tesis Sayısı
T18	Modernizasyonu Gerçekleştirilen veya İyileştirilen Kaplıca, Kayak Tesisi vs. Sayısı	Adet	Proje Kapsamında Modernizasyonu Gerçekleştirilen veya İyileştirilen Kaplıca, Kayak Tesisi vs. Sayısı
T19	Oluşturulan/İyileştirilen Fuar ve Kongre Merkezi	Adet	Proje Kapsamında Oluşturulan/İyileştirilen veya Kapasitesi Arttırılan Fuar ve Kongre Merkezi Sayısı

Tamamlanan Projelerin Konuları

Bu programda destek almaya hak kazanan ve projeleri başarı ile tamamlayan kurumların turizme yönelik ana faaliyetleri konaklamadır. Aşağıdaki tabloda başarı ile tamamlanan projelerin odak konuları verilmiştir.

Tablo 2: Proje Konuları

Proje Konuları	Sayı
Otel Tefrişatlarının Yenilenmesi	29
Restoran – Kafetarya – Bahçe Hizmetlerinin İyileştirilmesi	3
Yeni Otel Yatırımı	6
Alternatif Turizm Çeşitliliğinin Sağlanması (Spor, sağlık, kış, macera vb. turizmi)	5
Otel Yıldız Yeterliliğinin Sağlanması	5
Toplam	48

2.3. Proje Başvuruları, Sözleşme İmzalanan ve Tamamlanan Projelere İlişkin

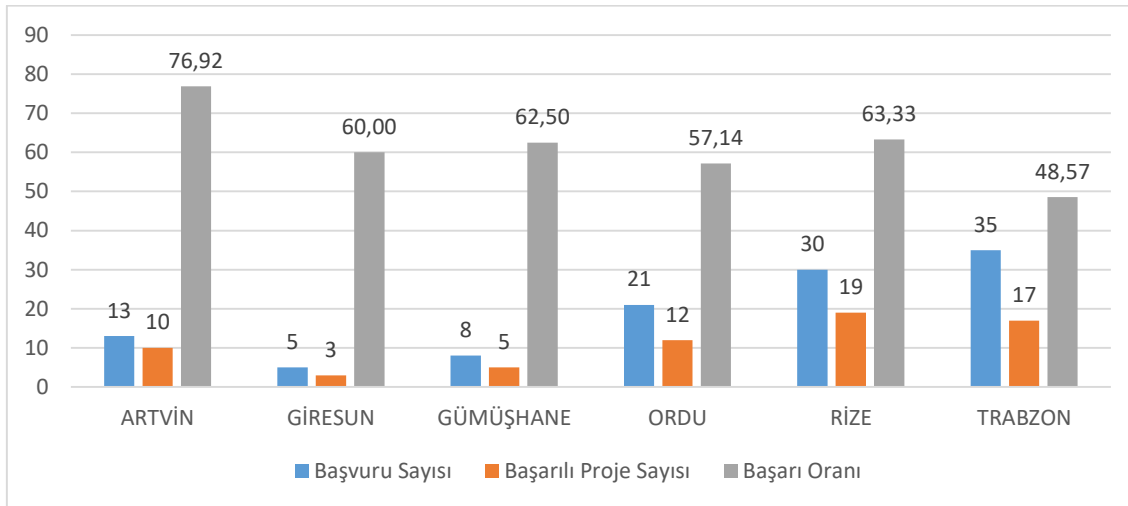
Veriler

2015 Yılı Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı kapsamında toplamda 115 proje başvurusu alınmış, değerlendirme süreçleri sonucunda başarılı bulunan 66 projeden 56 adedi ile sözleşme imzalanmıştır. İmzalanan 56 projeden 5 adet proje, eş finansman ve izin/ruhsat sorunu yaşamasından dolayı proje süresi içinde sözleşmeleri feshedilmiştir. Tamamlanan 51 adet projeden 48'i başarı ile tamamlanmış olup 3 adet proje faaliyetleri tamamlanamadığı için proje süresi sonunda hak edişi çıkmadan proje süreci tamamlanmıştır. Bu kapsamda 2015 YTG Mali Destek Programında başarı ile tamamlanarak nihai ödemesi yapılan 48 adet proje yer almaktadır.

Tablo 3: İl Bazlı Başvuru ve Başarılı Proje Verileri

İller	Başvuru Sayısı	Başarılı Proje Sayısı
ARTVİN	13	10
GİRESUN	5	3
GÜMÜŞHANE	8	5
ORDU	21	12
RİZE	30	19
TRABZON	35	17
Toplam	112**	66

** : 2015 YTG Mali Destek Programı kapsamında toplam 115 başvuru alınmış olup 112 adet başvuru il özelinde, 2 adet başvuru TR90 Bölgesi özelinde ve 1 adet başvuru da Rize-Artvin illerine yöneliktir. Ortak illere yönelik yapılan 3 başvuru da başarısız olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda çalışmada illere yönelik başvurular değerlendirilmiştir.

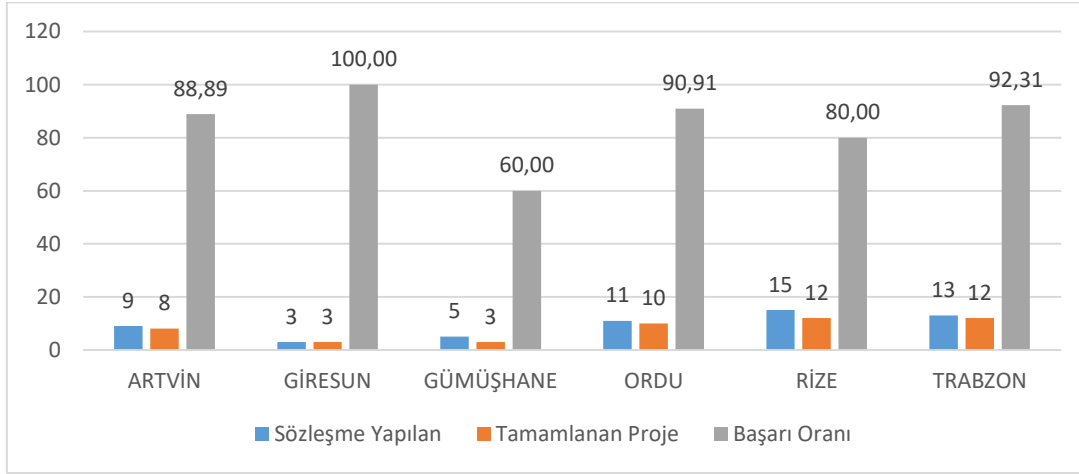
Grafik 1 : İl Bazlı Başvuru ve Başarı Proje Verileri (% dağılım)

Başarılı bulunan toplam 66 projeden 56 adedi ile sözleşme imzalanmıştır. 56 proje uygulamasının 48'i başarı ile tamamlanmıştır.

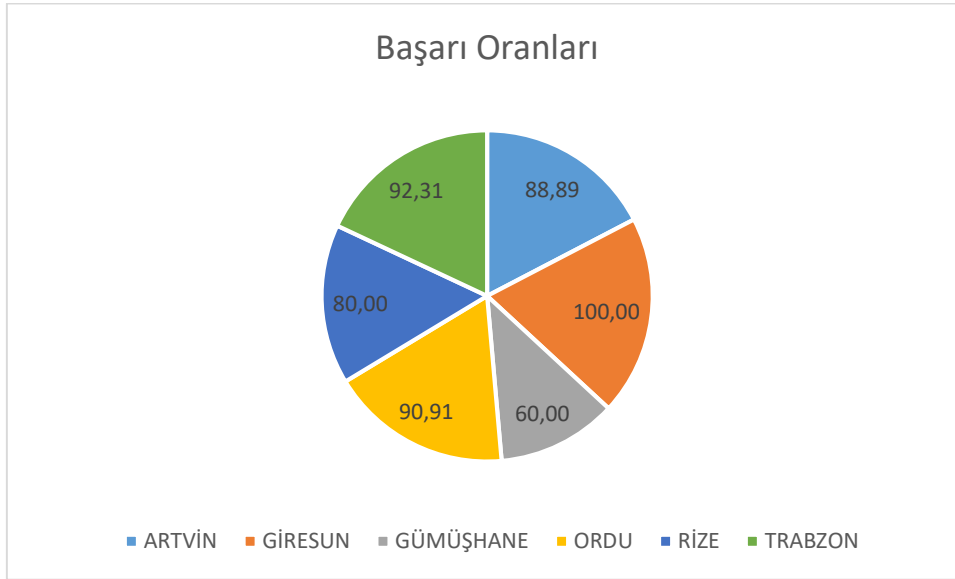
Tablo 4: Uygulaması Tamamlanan Proje Verileri

İller	Sözleşme Yapılan	Tamamlanan Proje
ARTVİN	9	8
GİRESUN	3	3
GÜMÜŞHANE	5	3
ORDU	11	10
RİZE	15	12
TRABZON	13	12
Toplam	56	48

Grafik 2: Uygulamasını Tamamlanan Proje Verileri (%dağılım)

Grafik 3: İllere Göre Başarı Oranları (%dağılım)

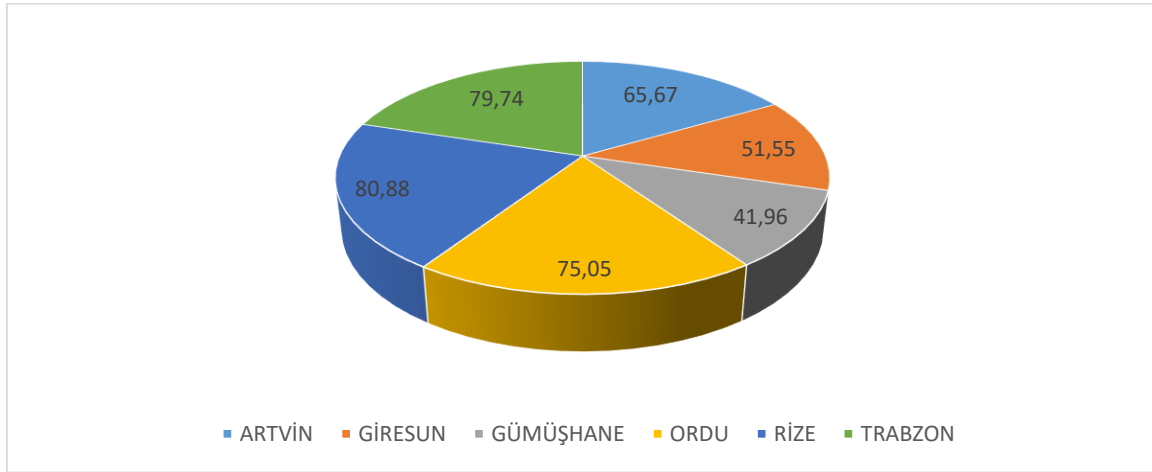
2.4. Bütçe Gerçekleşmeleri

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından 2015 Yılı Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek programı kapsamında toplam 56 proje ile sözleşme yapılmış ve 48 proje başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Toplam program bütçesi 18.000.000 TL'dir. Program bütçesinin 15.951.488,42-TL'si sözleşmeye bağlanmış; sözleşmeye bağlanan proje bütçesinin ortalama gerçekleşme oranı ise % 72,75 olmuştur.

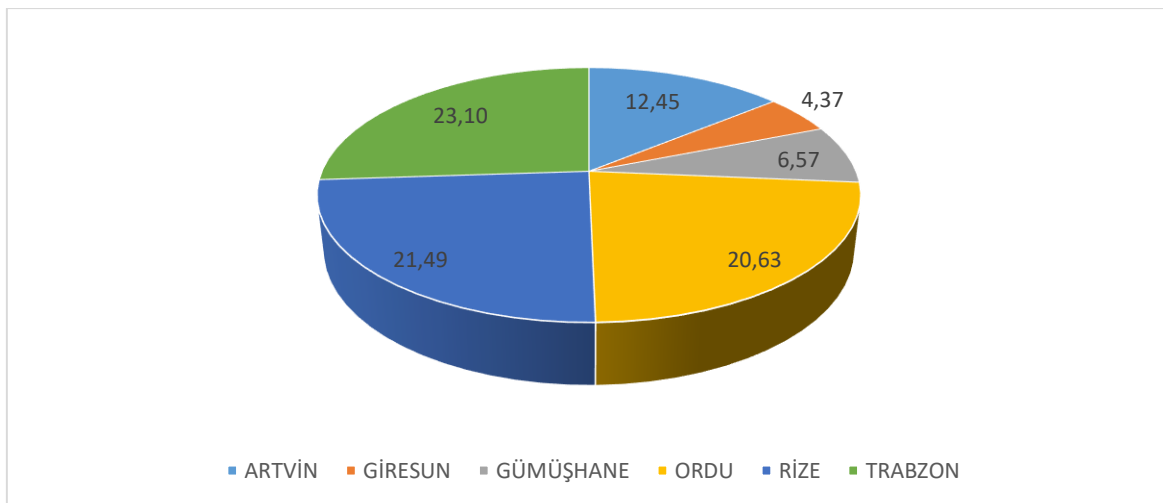
Tablo 5: 2015 YTG MDP Bütçe Gerçekleşmeleri

İller	Sözleşmeye Bağlanan Bütçe	Başarılı Tamamlanan Proje Bütçesi
ARTVİN	2.240.681,05	1.471.373,07
GİRESUN	786.822,00	405.587,11
GÜMÜŞHANE	1.183.464,00	496.597,07
ORDU	3.713.591,01	2.787.060,16
RİZE	3.868.796,07	3.128.894,57
TRABZON	4.158.134,29	3.315.611,47
Toplam	15.951.488	11.605.123,45

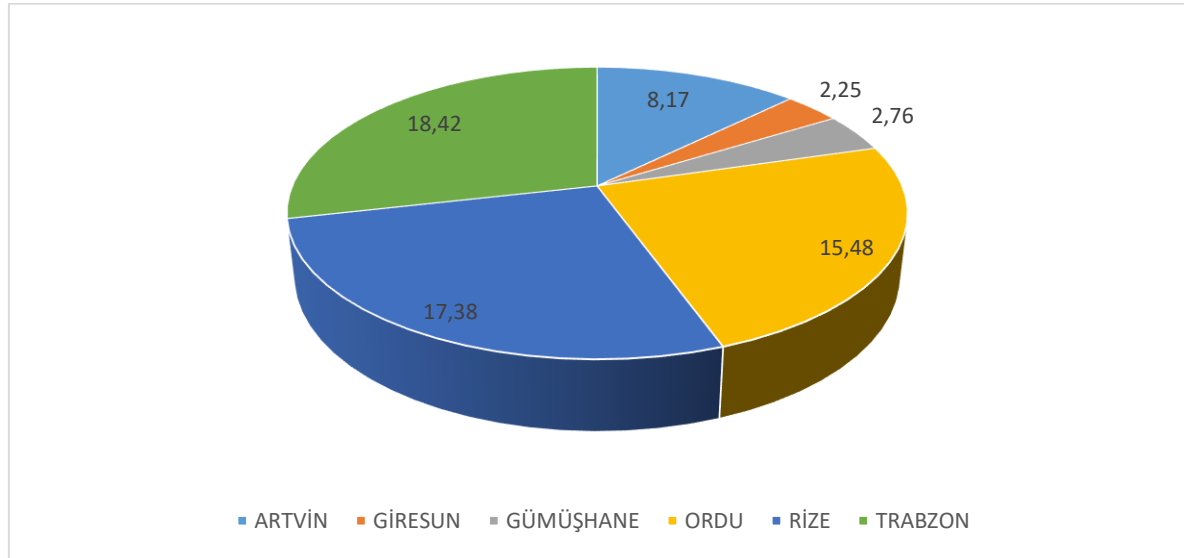
Grafik 4: Sözleşme Yapılan Projelerin Bütçe Gerçekleşmeleri (% dağılım)

Grafik 5: Sözleşmeye Bağlanan Proje Bütçelerinin Program Bütçesine Oranları (%)

Grafik 6: Başarıyla Tamamlanan Proje Bütçesinin Program Bütçesine Oranı

3. Programın Değerlendirilmesi

3.1. Değerlendirmede Kullanılan Yöntem

Bu çalışma Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın 2015 yılında başvuruya açtığı Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'ndan proje desteği almaya hak kazanmış işletmelerin zaman içinde bu proje sayesinde kazanımları ile projenin işletmelerin kurumsal gelişimine etkisini betimleyici bir çerçevede değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamı, ilgili dönemde Ajansın faaliyet alanı olan TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi illerinde MDP'den yararlanan toplam 48 işletmedir.

Araştırmada ve ankette yararlanılan soru kağıdı Ajans personelleri tarafından hazırlanmıştır. Araştırma için görüşmeler mümkün olduğunca projeden sorumlu kişilerle yapılmış, bu kişilere, iş değişikliği, emeklilik gibi nedenlerle ulaşamadığı durumlarda ise projeden haberdar üst düzey yöneticilerle gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında işletmelerin faaliyet alanı, programlardan haberdar olma şekilleri, başvuru nedenleri, destek programları hakkındaki görüşleri, program sayesinde kazanımları, programlardan beklentilerinin gerçekleşme durumu, desteklerin kurumsal yapıda yol açtığı değişimler, desteklerin kurumsal gelişime olan etkileri, işletmelerin rekabet gücünü etkileyen faktörler, görüş ve önerileri derlenmiştir.

MDP yararlanıcılarından 1 işletmeye kış sezonunda kapalı olması ve işletme sahibinin yurt dışında bulunması nedeniyle ulaşamamıştır. Bu çerçevede toplam 47 işletme ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırmada birçok soru çoklu tercih edilebilir seçeneklere sahiptir. Bu tipteki soruların değerlendirilmesi işaretlenen her bir seçenek toplam işaretlenen seçeneklere oranlanarak ağırlıklandırılmıştır. Örneğin A kurumu mali destek programına başvuru nedeni olarak tek bir seçenek

işaretlemişse bunun ağırlığı 1/1 olarak alınmıştır. Öte yandan B kurumu aynı soru için 3 seçenek işaretlemişse her bir seçeneğin ağırlığı 1/3 olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın alan uygulaması 30 Aralık 2021-17 Ocak 2022 tarihleri arasında TÜİK Trabzon Bölge Müdürlüğü personel tarafından yüz yüze görüşme tekniğiyle, kış sezonu boyunca kapalı kalan işletmelere ise e-mail veya telefon yoluyla ulaşılarak gerçekleştirilmiştir.

3.2. Amaç ve Öncelikler Kapsamında Hedeflere Ulaşılma Düzeyi

2015 yılı Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programının genel amacı bölgenin kültür ve turizm potansiyelini harekete geçirerek, bölgedeki ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlamak ve turizmden alınan payı artırmaktır.

Programın özel amacı ise yenilikçi turizm anlayışıyla turizmde çeşitliliğin, kalitenin ve konaklama sürelerinin artırılmasıdır.

Tablo 6: Proje Başvuruların Öncelik Dağılımı

Öncelikler	Başvuru Sayısı
1. Turizmde yenilikçi anlayışlarla turizm çeşitliliğinin, kalitesinin, konaklama sayısı ve niteliğinin artırılarak turizm faaliyetlerinin tüm yıla ve bölgeye yayılması ve turizmden elde edilen katma değer artırılarak sürdürülebilir turizm anlayışının geliştirilmesi	28
2. Turizm hizmetlerinde kalitenin artırılması ve işletmelerde müşteri odaklı hizmet anlayışının geliştirilmesi	10
3. Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında birlikte lojistik imkanların çeşitlendirildiği, dengeli mekânsal gelişmeyi ve sağlıklı kentleşmeyi tamamlamış bir fiziki çevre	5
4. Hizmet standartlarının ve kalitesinin geliştirilmesine yönelik sektörde yer alan ulusal ve uluslararası işletme ve kuruluşlarla işbirliklerinin oluşturulması	5

Programa en fazla başvuru ‘Turizmde yenilikçi anlayışlarla turizm çeşitliliğinin, kalitesinin, konaklama sayısı ve niteliğinin artırılarak turizm faaliyetlerinin tüm yıla ve bölgeye yayılması ve turizmden elde edilen katma değer artırılarak sürdürülebilir turizm anlayışının geliştirilmesi’ kapsamında yapılmış olup ikinci sırada ‘Turizm hizmetlerinde kalitenin artırılması ve işletmelerde müşteri odaklı hizmet anlayışının geliştirilmesi’ önceliği yer almaktadır. Yararlanıcıların programa başvuru nedenleri irdelendiğinde ilk 3 sıra aşağıdaki gibidir:

- 1-) Hizmet kalitesini artırmak/yeni eklenecek servislerle bir müşteriden sağlanan ortalama kazançtan artış (%31,20)
- 2-) Hizmet kalitesini artırmak/mobilya ekipmanların değişimi sağlanarak/hizmet kalitesi ve enerji maliyetlerini düşürmek (26,20)

3-) Kapasitenin artırılması/mevcut hizmetlerin kapasitesi artırılarak/gelen taleplerin karşılanması ve müşteri sayısının artırılması (%20,60)

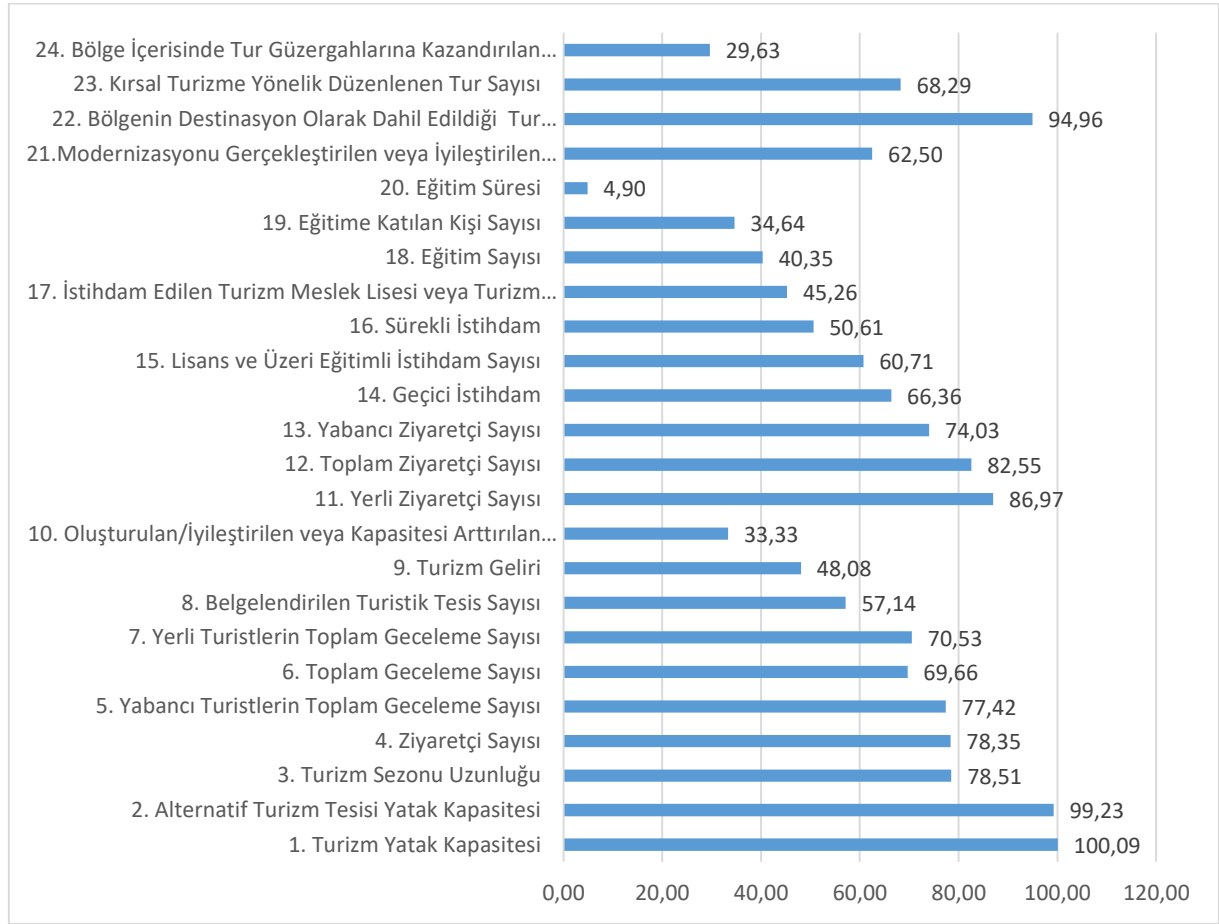
Bu kapsamda programın bölge ve yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygun tasarlandığı tespit edilmiş olup ulusal ve bölgesel politikaların öncelik verdiği konulara odaklandığı değerlendirilmiştir.

Projeler öncelik kapsamında değerlendirildiği zaman bazı projelerin birden fazla önceliğe uyduğu görülmüştür. Örneğin bir proje alternatif turizm kapasitesini ya da toplam geceleme sayısını artırmanın yanında yerelde ve Türkiye genelindeki acentalar ile yeni turizm destinasyonları oluşturup iş birlikleri kurmaya çalışmıştır. Bu faaliyetler bir döngü içinde birbirini desteklemiştir. Bu kapsamda projeler aynı anda birden fazla öncelikteki çıktılara katkı sağlamıştır.

Tablo 7: Öncelikler Bazında Hedef Gerçekleşmeleri Tablosu

Performans Göstergesi		Hedef	Gerçekleşen
Öncelik 1.	1. Turizm Yatak Kapasitesi	11317	11327
	2. Alternatif Turizm Tesisi Yatak Kapasitesi	9646	9572
	3. Turizm Sezonu Uzunluğu	6693	5255
	4. Ziyaretçi Sayısı	637739	499638
	5. Yabancı Turistlerin Toplam Geceleme Sayısı	110514	85561
	6. Toplam Geceleme Sayısı	403656	281178
	7. Yerli Turistlerin Toplam Geceleme Sayısı	215672	152112
	8. Belgelendirilen Turistik Tesis Sayısı	14	8
	9. Turizm Geliri	53557227	25752085
	10. Oluşturulan/İyileştirilen veya Kapasitesi Arttırılan Fuar, Kongre Merkezi, Ticaret Merkezi ve Sergi Salonu Sayısı	6	2
Öncelik 2.	1. Yerli Ziyaretçi Sayısı	466816	405995
	2. Toplam Ziyaretçi Sayısı	578634	477688
	3. Yabancı Ziyaretçi Sayısı	113729	84193
	4. Geçici İstihdam	110	73
	5. Lisans ve Üzeri Eğitimli İstihdam Sayısı	56	34
	6. Sürekli İstihdam	741	375
	7. İstihdam Edilen Turizm Meslek Lisesi veya Turizm MYO Mezunu Kişi Sayısı	137	62
	8. Eğitim Sayısı	57	23
	9. Eğitime Katılan Kişi Sayısı	459	159
	10. Eğitim Süresi	3099	152
Öncelik 3.	1.Modernizasyonu Gerçekleştirilen veya İyileştirilen Kaplıca, Kayak Tesisi vs. Sayısı	8	5
Öncelik 4.	1. Bölgenin Destinasyon Olarak Dahil Edildiği Tur Sayısı	476	452
	2. Kırsal Turizme Yönelik Düzenlenen Tur Sayısı	41	28
	3. Bölge İçerisinde Tur Güzergahlarına Kazandırılan Destinasyon Sayısı	27	8

Grafik 7: Öncelikler Bazında Hedef Gerçekleşmeleri (% dağılım)

Mali destek uygulaması sonucu hedefler değerlendirildiğinde yatak kapasitesi, ziyaretçi sayısı, geceleme sayısı ve dahil edilen destinasyon sayısı gibi önemli hedeflerde mali destek programının başarılı olduğu değerlendirilmektedir. Mali destek uygulaması yararlanıcı işletmelerin istihdam kapasitesine olumlu katkı sağlamakla birlikte bölgede turizm sektöründe gereksinim duyulan nitelikli işgücü konusundaki ihtiyaç halen devam etmektedir. Belgelendirilen turistik tesis sayısı hedefine yönelik gerçekleşme miktarının beklenilenden az olmasının nedeni ise ilgili başvuruların ve sonuçlarının ancak proje tamamlandıktan sonra gerçekleşmesidir. Genel olarak değerlendirildiğinde 2015 YTG Mali Destek Programı bölgenin turizm ihtiyaçlarına yönelik tasarlanarak başarıyla uygulanmıştır.

3.3. Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi

3.3.1 İlgililik

Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı turizm alanında ulusal düzeyde oluşturulan plan ve politikalarla paralellik taşımakla birlikte, sektörün bölgesel gelişimini amaçlayan DOKAP Eylem Planı ve Türkiye Turizm Stratejisi (2023) dikkate alınarak hazırlanmıştır. Programın hazırlanmasında esas alınan temel referans kaynağı ise Doğu Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren ilgili tüm paydaşların etkin katılımı ve işbirliği ile oluşturulan 2014-2023 TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı'dır.

Bölge Planı'nın 'Güçlü ve Rekabetçi Ekonomi' başlığı altında 4 gelişme eksenı belirlenmiştir:

- (1) Nitelikli İnsan ve Sosyal Refah ve Yaşam Kalitesi,
- (2) Yenilikçi ve Rekabetçi Ekonomi,
- (3) Kırsal Odaklı Zenginlik ve Mutluluk,
- (4) Yaşanabilir Mekanlar Sürdürülebilir Çevre

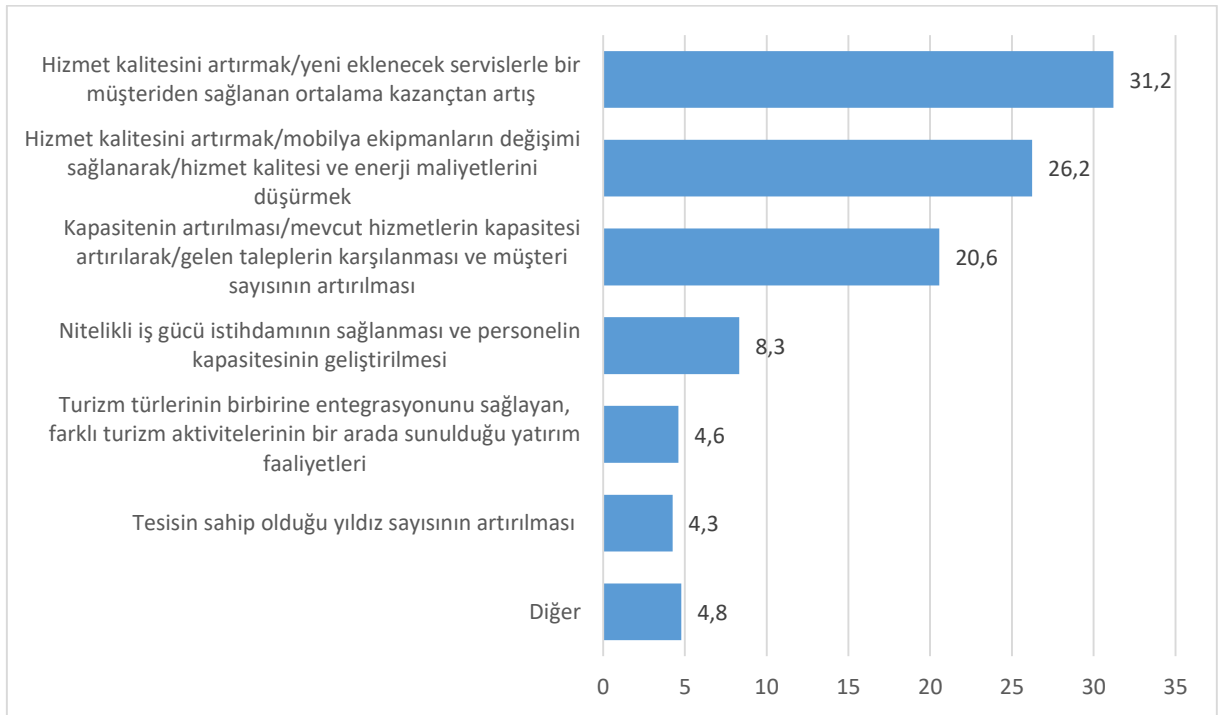
Bölgenin kalkınmasına yönelik temel müdahale alanları olarak belirlenen gelişim eksenleri, bölgede yenilikçi, rekabet gücü yüksek, dış ticaret, sektörel ve bölgesel işbirliği ağını geliştirmiş bölge halkının refah ve yaşam kalitesini artıracak bir iktisadi çevre; çevresel sürdürülebilirliği esas alan lojistik imkanların çeşitlendirildiği, dengeli mekansal gelişmeyi ve sağlıklı kentleşmeyi tamamlamış bir fiziki çevre ve doğal değerlerin ve kültürün korunması ve geliştirilmesi öncelik alanlarını kapsamaktadır. Plan turizm sektörüne yönelik ihtiyaçları analiz ederek aşağıdaki amaçlara odaklanmaktadır:

- Amaç 3- Bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmek
 - Hedef 3.4- Bölge turizmini çeşitlendirmek
 - Hedef 3.5- Turizme yönelik altyapıyı geliştirmek
 - Hedef 3.6- Bölgeye gelen turist sayısını ve turistlerin ortalama kalış süresini artırmak
 - Öncelik: Bölge'de turizme yönelik yeni tesisleri, butik otelleri ve ev pansiyonlarını teşvik ederek bölge yatak kapasitesini artırmak
 - Öncelik: Etkin tanıtım politikalarıyla bölgenin ve illerin ulusal ve uluslararası düzeyde markalaştırılması
 - Öncelik: Bölge'ye özgü mimari yapının korunmasını ve turizme kazandırılmasını sağlamak
 - Öncelik: Alternatif turizm türlerini geliştirmek

Planda belirtilen bu öncelik alanları ve hedefler doğrultusunda programın genel amacı, bölgenin kültür ve turizm potansiyelini harekete geçirerek, bölgedeki ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlamak ve turizmden alınan payı artırmak olarak belirlenmiştir.

Programın, sektörü tüm yönleriyle inceleyen, kavrayan, analiz eden ve çözüm önerilerini amaç, hedef ve öncelikler düzeyinde ortaya koyan Bölge Planı doğrultusunda hazırlanması, hedef kitlenin sorun ve ihtiyaçlarına yönelik doğru ve etkili müdahale alanlarının oluşturulmasını sağlamıştır.

Grafik 8: Programa Katılım Nedenleri (% Dağılım)

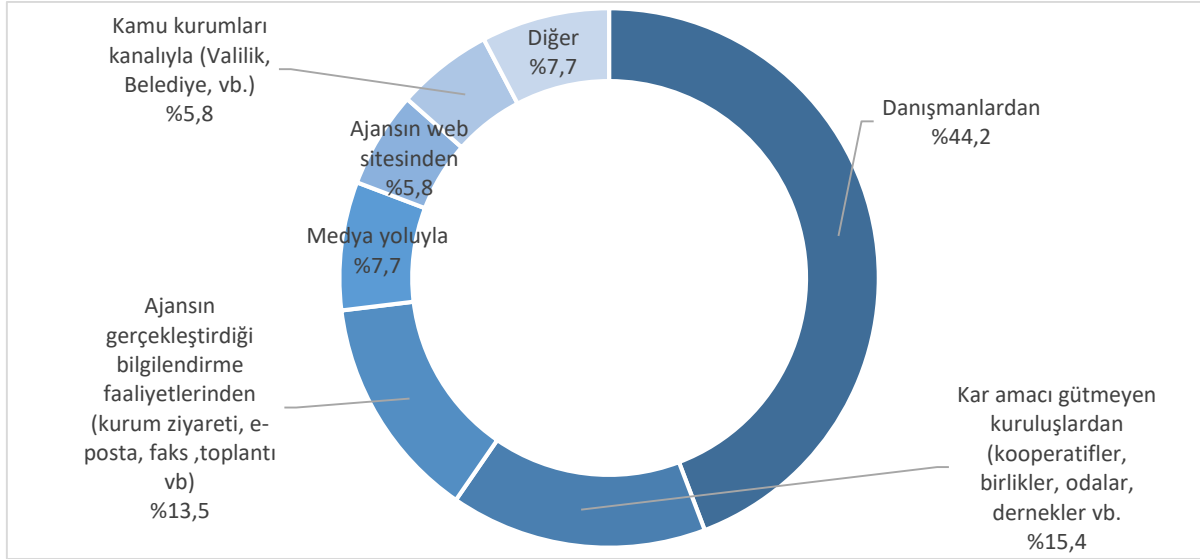
Bölgede turizm alanında faaliyet gösteren işletmelerin programa yönelik yoğun ilgisinin nedenlerine bakıldığında, başvuru sahiplerinin sektörde yaşamakta oldukları sorunlar ve bu sorunlara yönelik alınması gereken tedbirlerin bir özeti olduğu ve Bölge Planı'nda yer alan öncelik ve hedeflerle tam bir uyum gösterdiği görülmektedir. Tabloda yer alan ve başvuru nedenleri arasında ilk üçte bulunan maddeler yaklaşık her 5 yararlanıcı işletmenin dördünün gerekçesi durumundadır. 2015 YTG MDP'den yararlanan işletmelerin %83'ü (47 işletmenin 39'u) programın bölgedeki koşullara ve yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygun olduğunu belirtmiştir.

3.3.2 Etkinlik

Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nın bölgedeki ilgili paydaşlara tanıtımı ve hedef kitlenin programın esasları hakkında bilgilendirilmeleri, ağırlıklı olarak danışmanlar aracılığıyla

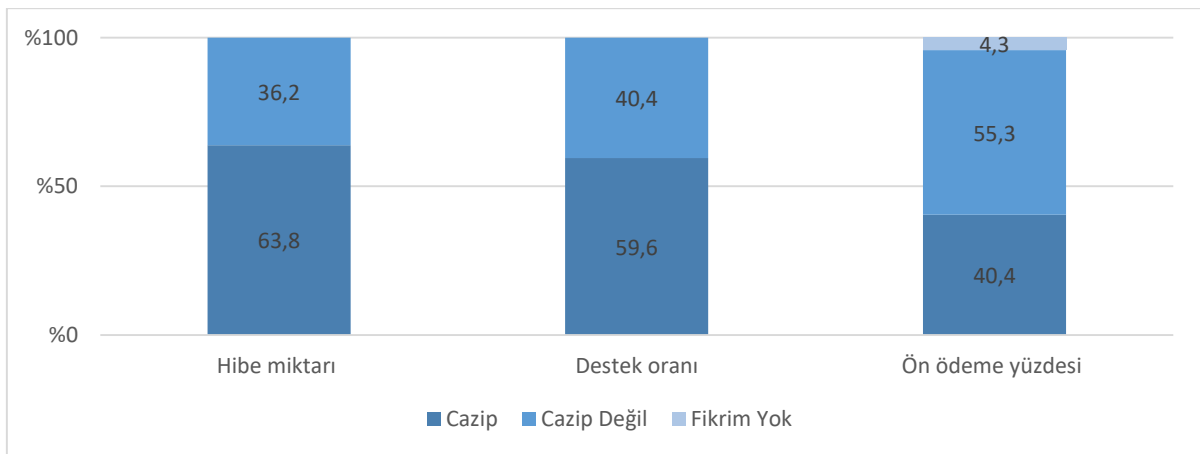
olmuştur. Danışmanlar yoluyla programdan haberdar olan işletmelerin oranı %45 civarında olup, bunu %15 ile ticaret ve sanayi odalarının başı çektiği kâr amacı gütmeyen kuruluşlar (kooperatifler, birlikler, odalar, dernekler vb.) takip etmektedir. Ajansın gerçekleştirdiği bilgilendirme faaliyetleri (kurum ziyareti, e-posta, faks, toplantı vb.) ise hedef kitleye ulaşmada %13 etkili olmuştur.

Grafik 9: Programdan Haberdar Olma Yolları (% Dağılım)

Programın yarattığı finansal cazibe değerlendirildiğinde, işletmelerin %64'ünün proje kapsamındaki hibe miktarını cazip bulduğu görülmektedir. Benzer şekilde, destek oranını cazip bulan kuruluşların oranı %60 olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte, işletmelerle yapılan görüşmelerde proje uygulama koşullarından biri olan ön ödeme yüzdesinin oldukça düşük düzeyde kaldığı sıklıkla dile getirilmiştir.

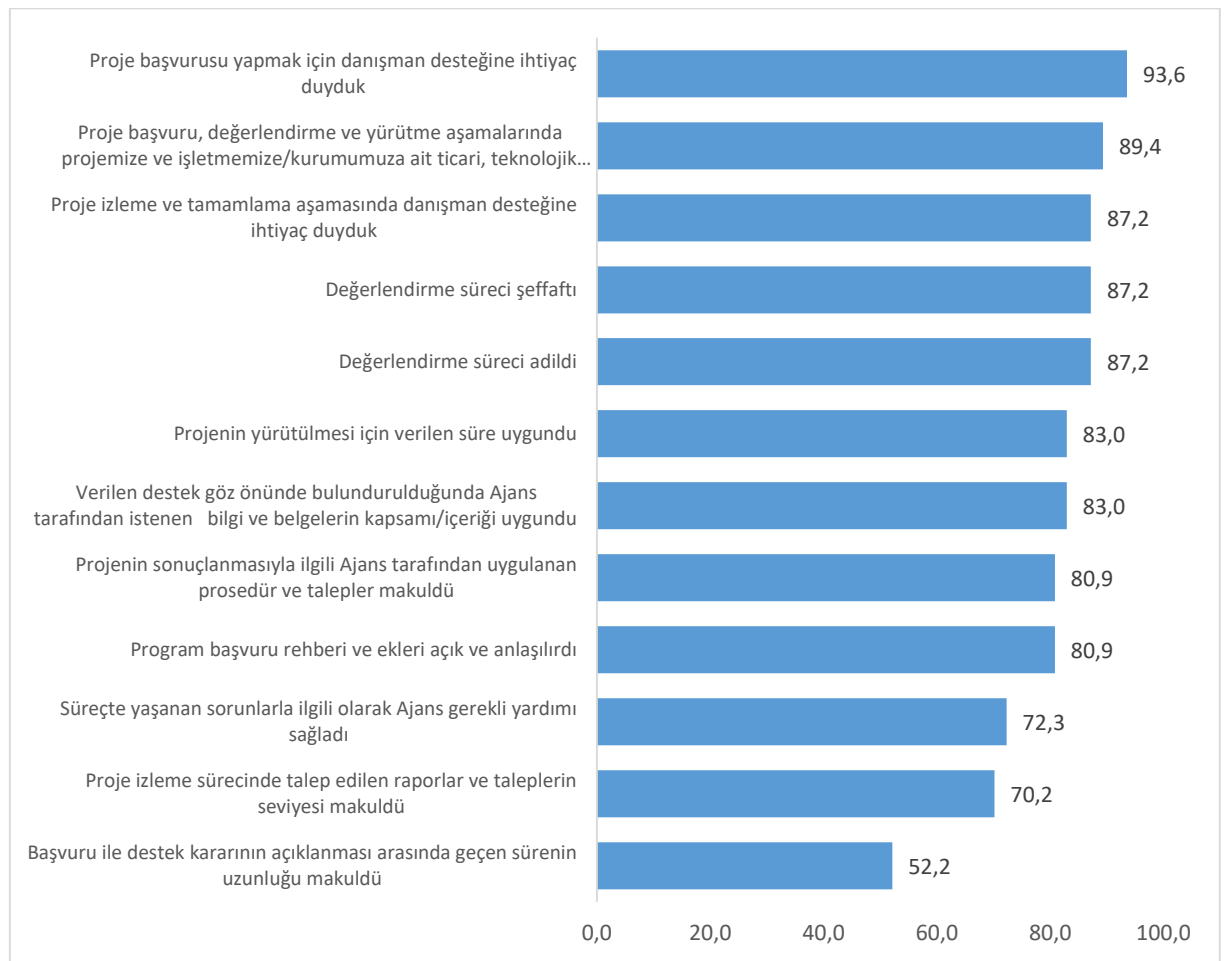
Grafik 10: Programın Finansal Cazibesi (% Dağılım)

Proje yararlanıcıları tarafından yapılan değerlendirmeler, başvuru ve uygulama süreçlerini kapsayan tüm aşamalara ilişkin olumlu görüşlerin ağırlıklı olduğunu göstermektedir. Proje başvuru sürecinde talep edilen bilgi ve belgeler, değerlendirme sürecinin şeffaf bir şekilde ve adil koşullarda yürütülmesi, Ajans tarafından

gerek başvuru gerekse uygulama süreçlerinde sağlanan bilgi ve uygulama desteği, yararlanıcılara sağlanan uygulama süreleri gibi başlıklar yararlanıcılar tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, proje yararlanıcılarının proje başvuru tarihi ile destek kararının açıklandığı tarih arasında geçen sürenin makul olmadığı görülmekte, yapılan değerlendirmelerde en az olumlu görüş bildirilen alan olarak göze çarpmaktadır. Proje sahipleri tarafından yapılan bir diğer değerlendirme ise, proje başvuru ve proje uygulama aşamalarında, işletme sahiplerinin danışman desteğine ihtiyaç duymadan ilerleyemedikleri, ilgili süreçlerin yönetiminde danışmanla hareket ettiklerini belirtmeleridir. İşletmelerin özellikle proje yazımı ve yürütümünde teknik bilgi ve desteğe ihtiyaçları duydukları tespit edilmiştir.

Grafik 11: Program başvuru ve genel süreçlerine ilişkin görüşler (% dağılım)

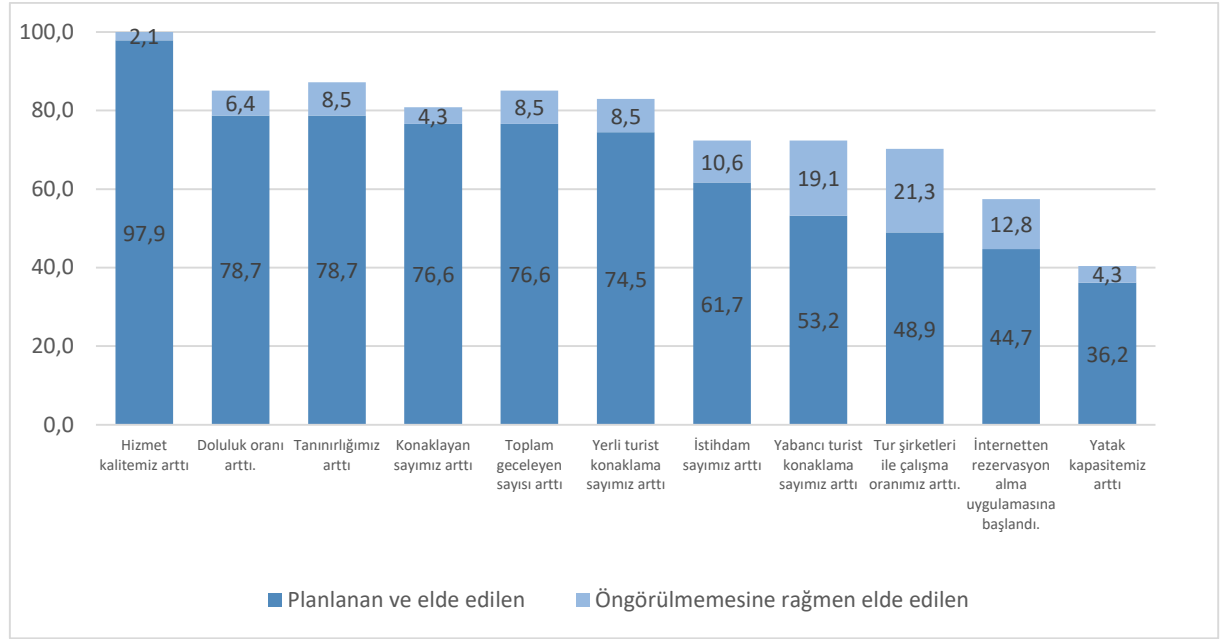

3.3.3 Etkililik

Yararlanıcıların proje sonu hedeflerine ulaşmada olumlu sonuç aldıkları, proje uygulama dönemi sonunda proje öncesi planladıkları hedeflere ulaştıkları görülmektedir. Görüşme yapılan işletmelerin tamamı proje sayesinde öngörülen veya öngörülmeeyen en az bir hedefe ulaşmıştır. Proje öncesi

öngörülen hedefler kapsamında işletmelerin %98'i hizmet kalitesinin, %79'u doluluk oranının ve tanınırlığının, %77'si geceleyen sayısının ve %75'i ise yerli turist konaklama sayısının projede öngörüldüğü şekilde artış sağladığını beyan etmiştir. Görüşülen işletmelerden projede öngörülmediği halde tur şirketleri ile çalışma oranı artışı (%21), yabancı turist konaklama sayısının artışı (%19) ve internetten rezervasyon alma uygulamasına başlanması (%13) önemli kazanımlar olarak öne çıkmaktadır. Bu kazanımlar bölge turizminin rekabet gücünün artması açısından değerli fırsatlar yaratmaktadır.

Grafik 12: Yararlanıcıların Proje Çıktıları Sayesinde Ulaştıkları Sonuçlar (% Dağılım)

Proje uygulama dönemi sonunda yararlanıcılar tarafından elde edilen çıktılara bakıldığında, proje yararlanıcısı işletmelerin proje desteğiyle elde ettikleri kazanımları açısından oldukça olumlu bir tablo gözlemlenmektedir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan 4 işletme proje desteği ile herhangi bir çıktı elde edemediğini belirtmekle birlikte, çalışmaya katılan 43 işletme aşağıdaki tabloda belirtilen çıktılardan en az 1 tanesine ulaştığını belirtmiştir. 43 işletme arasından 36'sı ise program sayesinde en az iki çıktı elde ettiğini beyan etmiştir. Sağlanan proje desteği vasıtasıyla en çok elde edilen çıktıların verildiği tabloya göre, 18 işletme ziyaretçi sayısını %20-%50 arasında değişen oranlarda arttırdığını, 8 işletme 11 turistik tesisi belgelendirdiğini, 4 işletme 4 kaplıca/kayak tesisi, 1 işletme fuar ve kongre merkezi modernizasyonu yaptıklarını, 8 işletme toplamda 19 turizm meslek lisesi veya MYO mezunu kişi istihdam ettiğini belirtmiştir.

Tablo 8: Program Sayesinde Kuruluşların Elde Ettiği Çıktılar

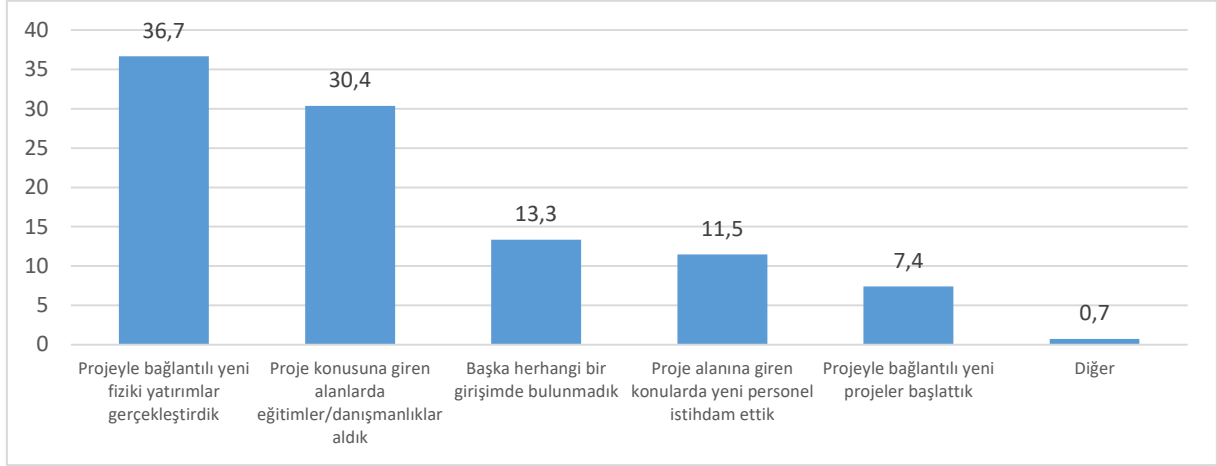
Çıktı/Sonuç	İşletme Sayısı	Adet/Değişim
Ziyaretçi Sayısı(% değişim alt ve üst limit)	18	%20-%50
Toplam Geceleme Sayısı (% değişim alt ve üst limit)	16	%15-%80
Yabancı Ziyaretçi Sayısı (% değişim alt ve üst limit)	15	%10-%80
Turistik Tesislerdeki Belgelendirme Sayısı (adet)	8	11
Modernizasyonu Gerçekleştirilen veya İyileştirilen Kaplıca, Kayak Tesisi vs. Sayısı (adet)	4	4
Oluşturulan/İyileştirilen Fuar ve Kongre Merkezi (adet)	1	1
İstihdam Edilen Turizm Meslek Lisesi veya Turizm MYO Mezunu Kişi Sayısı (kişi))	8	19
Lisans ve Üzeri Eğitimli İstihdam Sayısı (kişi)	18	45
İşbirliği yapılan firma/kurum/üniversite/ sayısı (adet)	23	77

Programın işletmelerde ne tür yeni ve farklı uygulamalara, yaklaşımlara ve davranışsal değişimlere yol açtığı incelendiğinde, MDP yararlanıcı işletmelerin %22'si projeyi ilgilendiren alanlarda bilgi ve yeteneklerinin arttığını, %20'si program yazma ve yönetme konusunda bilgi ve becerilerinin arttığını ve %15'i hizmet ve süreçlerimizdeki sorunları tespit ve analiz etme yeteneğinin arttığını ifade etmiştir. Öte yandan işletmelerin küçük bir kısmı (%3) programın kendilerinde herhangi davranışsal bir değişikliğe yol açmadığını belirtmiştir.

Grafik 7: Proje Sayesinde Ortaya Çıkan Davranışsal Değişiklikler (% Dağılım)

Program kapsamında sağlanan desteklerin işletmelerde farklı yatırım fırsatlarını da tetiklediği görülmektedir. 2015 yılında projeler sayesinde işletmelerin %37'si projeye bağlantılı yeni fiziki yatırımlar gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Aynı şekilde işletmelerin %30'u proje konusuna giren alanlarda eğitim/danışmanlık aldıklarını belirtmiştir. Öte yandan işletmelerin sadece %13'ü proje dışında herhangi bir girişimde bulunmadığını söylemiştir.

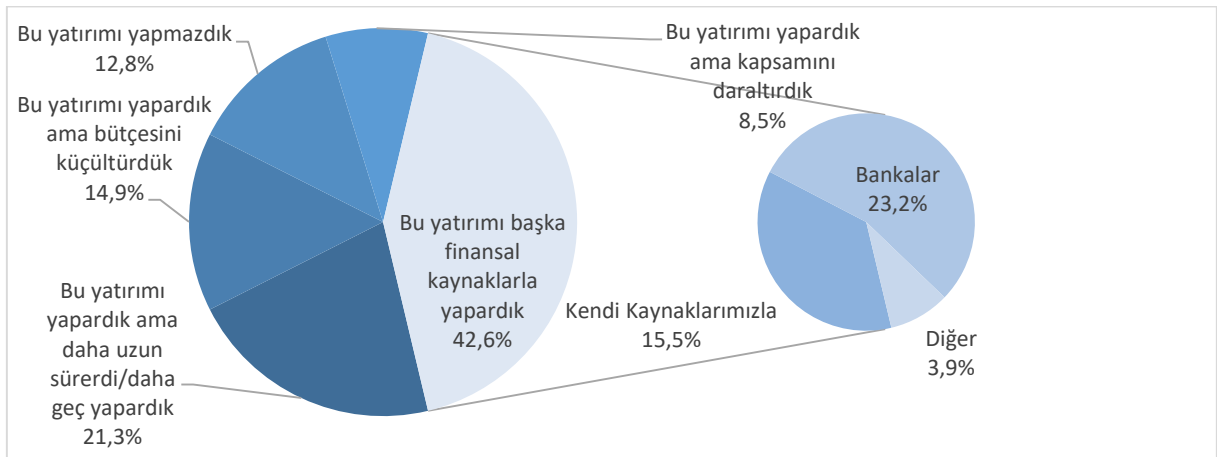
Grafik 14: Proje Sayesinde Attıkları İlave Adımlar (% Dağılım)

3.3.4 Etki

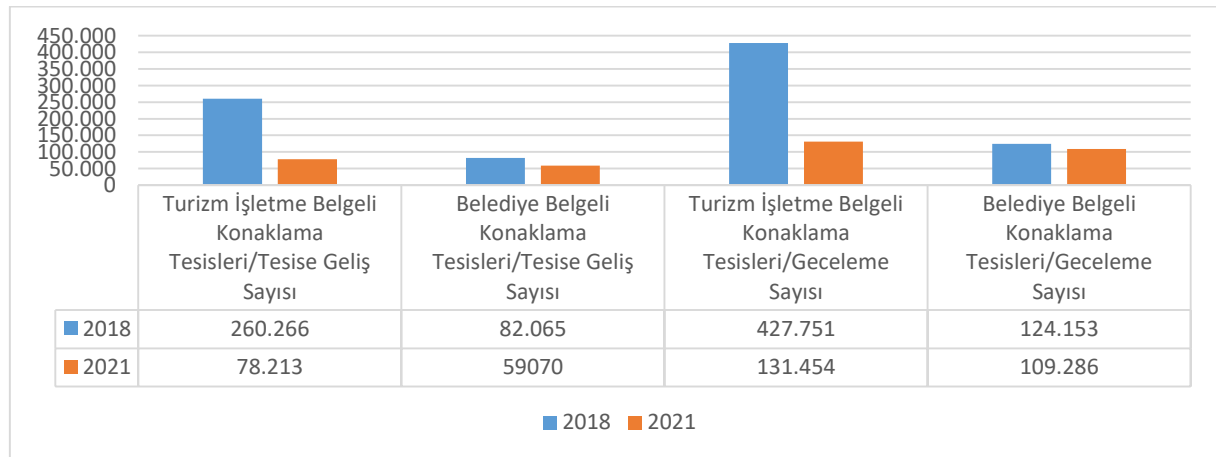
Programdan yararlanan işletmelerin büyük kısmı bu program olmasaydı farklı şekillerde aynı projeyi hayata geçireceklerini ifade etmiştir. İşletmelerin %21,3'ü DOKA desteği olmasaydı projenin daha uzun süreceğini ve daha geç sürede tamamlanacağını, %15'i yatırım bütçesini ve %8,5'i ise proje kapsamını daraltacağını belirtmiştir. İşletmelerin %42,6'sı DOKA desteği almaması durumunda bunu farklı finansal kaynaklarla gerçekleştireceklerini söylemiştir. Projelerini başka finansal kaynaklarla yapacaklarını söyleyenlerin öncelikle başvuracağı kaynağın bankalar (%23,2), kendi kaynakları (%15,5) ve diğer kaynaklar(%3,9) olarak dağılmaktadır.

Grafik 8: DOKA Desteği Olmaması Durumunda Proje İçin Atılacak Muhtemel Adımlar (% Dağılım)

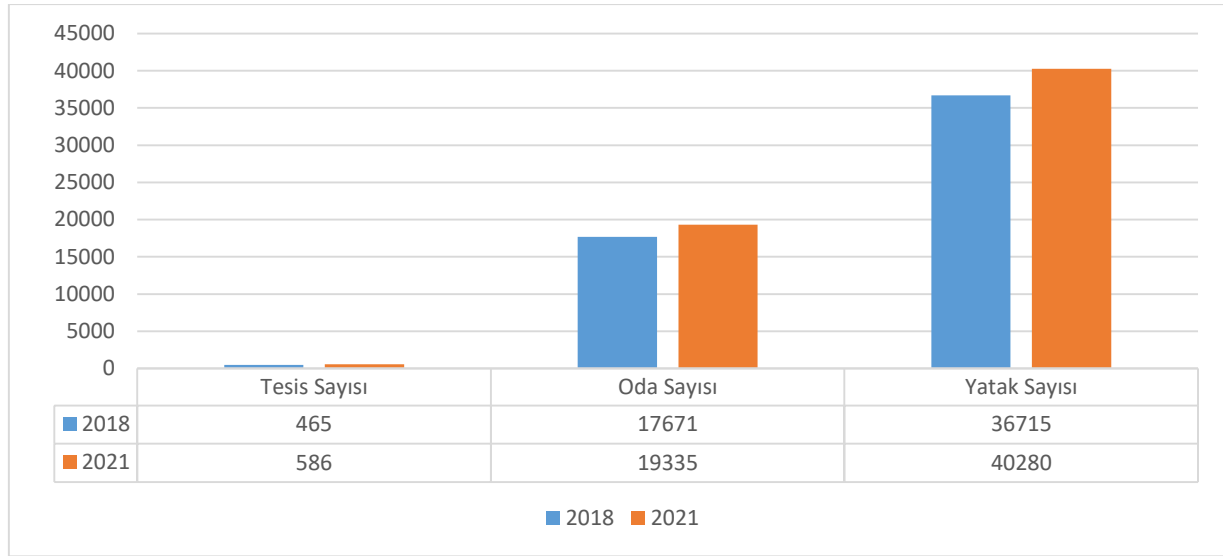

Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı, bölgede turizm alanında faaliyet gösteren kâr amacı güden kuruluşların fiziki ve insan kaynakları kapasitelerinin geliştirilmesi ve bu yolla bölge turizminde gerek turizm tesis ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve iyileştirilmesi gerekse hizmet memnuniyet düzeyinin yükseltilmesi bakımından önemli bir müdahale imkânı oluşturmuştur. Ajans tarafından sektör odaklı yapılan tüm çalışmalarda olduğu gibi, turizm sektörüne yönelik sağlanan mali destekler de bölgede belirli bir etki alanı oluşturmaktadır. Ajans, faaliyetlerine başladığı ilk yıl olan 2010 yılında bölge kalkınmasında potansiyel sektörler arasında yer alan turizm sektörünün desteklenmesi için ilk mali destek programını ilan etmiştir. 2011 ve 2013 yıllarında ise sırasıyla Turizme Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Programı ve Kültür ve Turizme yönelik Altyapı Mali Destek Programı'nı uygulamaya koymuştur. Mali destek programlarının yanı sıra sektör paydaşlarıyla etkin işbirliği ve iletişim içerisinde birçok araştırma ve analiz çalışması gerçekleştirilerek, sektörün bölgesel rekabet gücünün artırılmasına olanak sağlayacak yenilikçi ve sürdürülebilir politika ve projeler tasarlanmıştır. Turizm bağlamında bakıldığında, özel sektör tarafından planlanan yatırımların hayata geçirilmesi açısından DOKA'nın önemli bir katalizör rolü üstlendiği ve süreci hızlandığı söylenebilir. Bu çalışma da bu tespiti desteklemekte olup; çalışma kapsamında görüşülen proje yararlanıcılarının %80'i, proje kapsamında alınan desteğin olmaması durumunda yatırımın yine yapılacağını ancak uzun vadede ve daraltılmış kapsam ve bütçelerle planlama yapabileceklerini belirtmişlerdir. Söz konusu destek programının bütçe kısıtı ve desteklediği proje sayısı düşünüldüğünde, sektörün bölgedeki gelişimi açısından net bir nedensellik ilişkisi kurmanın yeterli olmayacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte mali destek programı kapsamında desteklenen projelerin tamamlanma yılı olan 2017 sonrası veriler incelendiğinde Bakanlık belgeli ve Belediye belgeli tesislerde tesis sayısı, oda sayısı ve yatak sayısı bakımından artış olduğu görülmektedir. Tesise geliş sayısı ve geceleme verileri incelendiğinde özellikle pandemi öncesi dönemde artış gösteren verilerin pandemi sonrasında tesislerdeki kapanmalar ve turizm hareketliliğinin durması ile birlikte dramatik bir şekilde düştüğü görülmektedir.

Grafik 16: TR90 Bölgesi Tesise Geliş ve Geceleme Sayıları

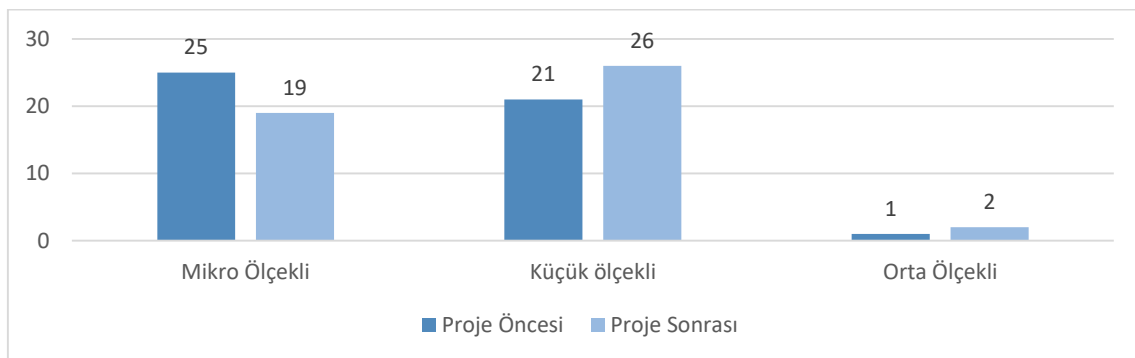
Grafik 17: TR90 Bölgesi Bakanlık ve Belediye Belgeli Tesis Verileri, 2018-2021

Ajans tarafından sağlanan destek ile işletmelerin gelişmesi arasında sebep sonuç ilişkisinin net olarak değerlendirilebilmesi, araştırma kapsamı dışında kalan ve destek almayan kuruluşların durumunun ne olduğu ile de bağlantılıdır. Araştırma destek alan işletmelere odaklanmış, destek dışı işletmelere yönelik bir senaryo geliştirilmemiştir. Ancak, çalışma kapsamında Ajans desteğinin destek alan işletmelerin gelişimine etkisi ve bu gelişimin sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi açısından tarafsız, nesnel, ölçülebilir, net veriler bulunmaktadır. İşletmelerin destek öncesi ve sonrası istihdam, ciro, kar gibi finansal bilgilerinin derlenmesi, destek aldığı dönem ile 5 yıl sonrasındaki durumunun karşılaştırılmasına imkân vermektedir.

İşletmelerin çalışan sayısına göre ölçeği proje desteği aldığı dönem ile beş yıl sonrasındaki değişim aşağıdaki şekilde verilmiştir. Buna göre 2015 yılı MDP yararlanıcı işletmelerden destek öncesi mikro ölçekli (çalışan sayısı 10'dan az) işletme sayısı gerilerken, küçük ölçekli (çalışan sayısı 10-49 arasında) işletme sayısı 19'dan 26'ya yükseldiği, orta ölçekli (çalışan sayısı 50+ olan) işletme sayısı 1'den 2'ye yükseldiği görülmektedir.

Grafik 18: İşletmelerin Proje Öncesi ve Sonrası Çalışan Sayısı Ölçeği

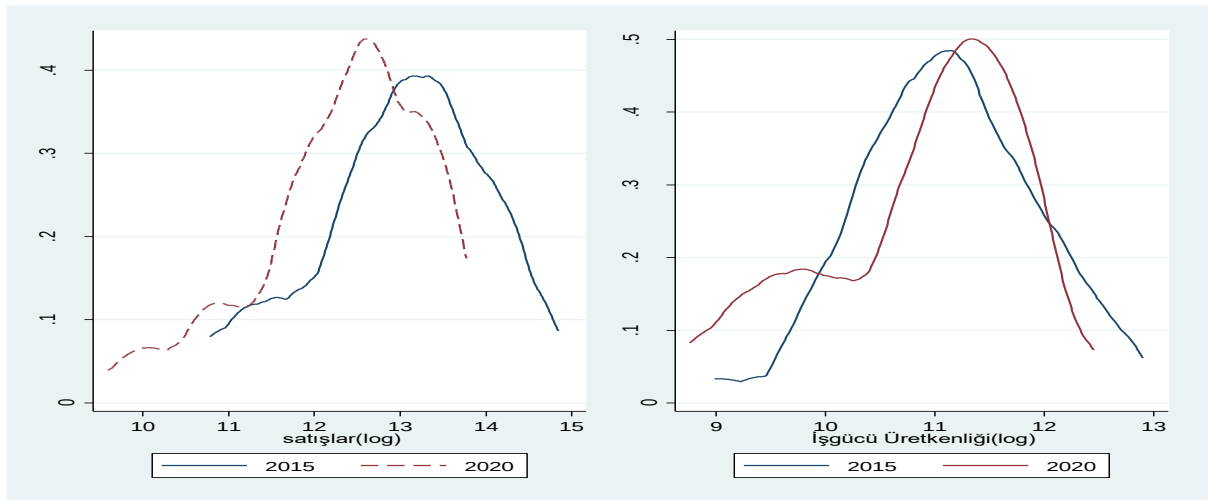
Destek alan işletmelerin MDP dönemleri ile beş yıl sonraki ortalama çalışan sayısı, üniversite mezunu çalışan oranı ve işgücü üretkenliği değişimlerinin istatistiki olarak anlamlı olup olmadığını görmek için t-testi uygulanmıştır. Sonuçlar 2015-2020 dönemi için Tablo-9’da verilmiştir. Elde edilen sonuçlar %99 güven aralığında sadece üniversite mezunu çalışan oranındaki değişimin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Öte yandan aynı dönem için çalışan sayısı/ ciro olarak ifade edilen işgücü üretkenliğindeki değişim ancak %90 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Aynı şekilde çalışan sayısındaki değişim de istatistiksel olarak önemli boyutta gözükmemektedir. Toplam satışlar(reel) ve işgücü üretkenliğinin Kernel yoğunluk grafikleri incelendiğinde, işletmelerin reel cirolarında pandeminin etkisiyle 2015 yılına göre 2020 yılında belirgin bir düşüş gerçekleştiği gözlemlenmiştir. İşgücü üretkenliği açısından değerlendirildiğinde ise göze çarpan belirgin bir değişim gözlemlenmemektedir.

Tablo 9: T-Testi Sonuçları, 2015-2020

	2015		2020		Fark	t	Pr(T > t)
	Gözlem Sayısı	Ortalama	Gözlem Sayısı	Ortalama			
Çalışan sayısı (log)	44	2.03	44	2.24	0.021	1.2021	0.1164
İşgücü üretkenliği (log)	31	11.16	31	10.93	-0.128	-1.5209	0.0694*
Üniversite mezunları oranı (%)	40	11.15	40	20.02	8.875	2.5487	0.0064**

*%10, **%1 güven düzeyinde

Şekil 1: Toplam Satışlar ve İşgücü Üretkenliği, 2015-2020

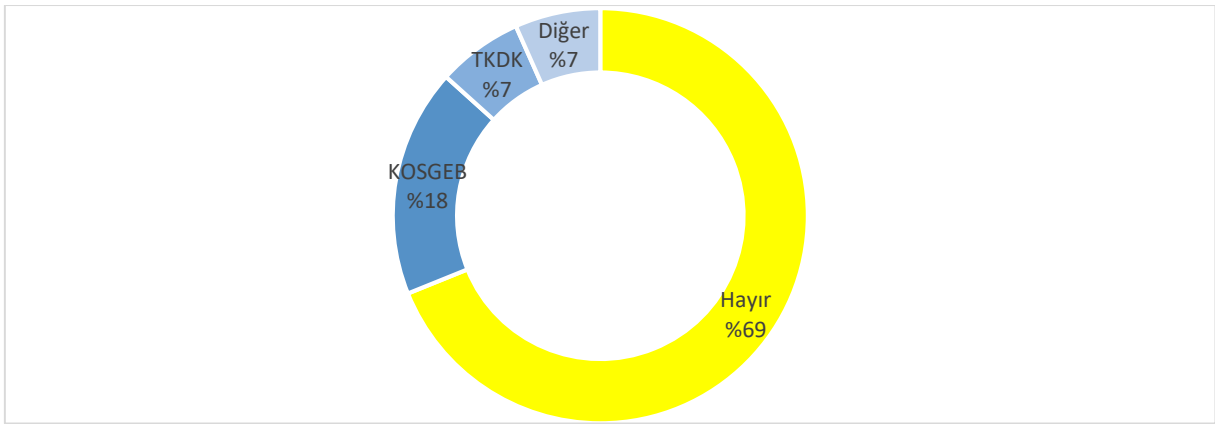

3.3.5 Sürdürülebilirlik

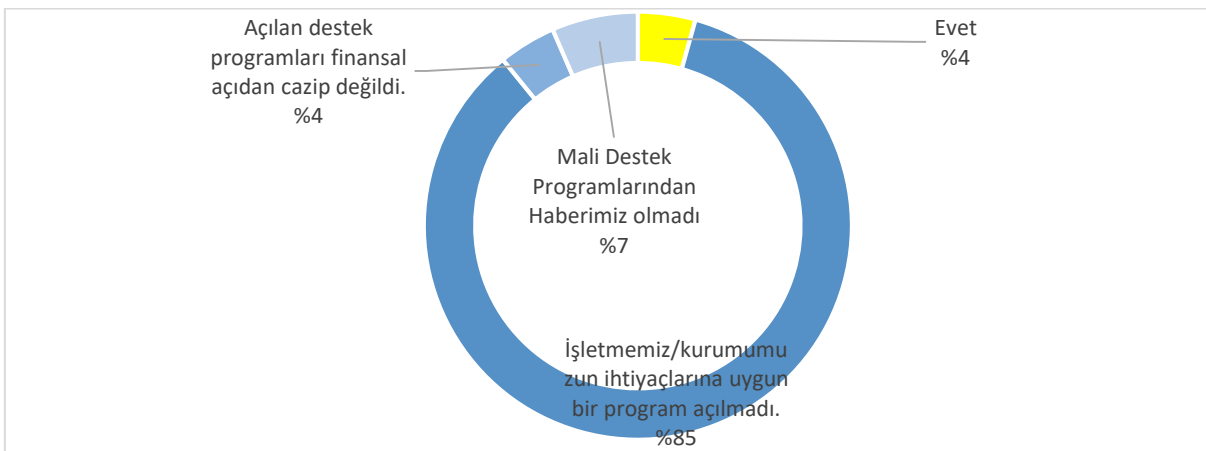
2015 yılında YTG mali desteğinden yararlanan işletmelerin yaklaşık %30'u başka kurumların destek programlarına başvurduklarını ifade etmiştir. 2013-2014 etki değerlendirme çalışması verilerine bakıldığında bu oranda bir gerileme olduğu gözlemlenmektedir; 2013 yılında yararlanıcıların %63'ü, 2014 yılında ise %59'unun Ajans mali destek programından sonra başka kurumların desteklerine başvurduğu görülmektedir. Bu durum Ajans haricinde turizm sektörüne yönelik mali destek programlarının seyrekliği ile ilişkilendirilebilir.

Bunun yanında, proje desteği almış işletmelerin genel olarak Ajansın diğer destek programlarına başvuruda bulunmadığı belirlenmiştir. Yararlanıcı işletmelerin sadece % 4'ü Ajansın diğer MPD'lerine başvurduğunu ifade etmiştir. Başvuruda bulunmayan kuruluşların ana gerekçesi işletmelerin ihtiyaçlarına uygun bir program açılmaması (%85) olarak görülmektedir.

Grafik 9: Diğer Kurumların Desteklerine Başvuru Durumu (% Dağılım)

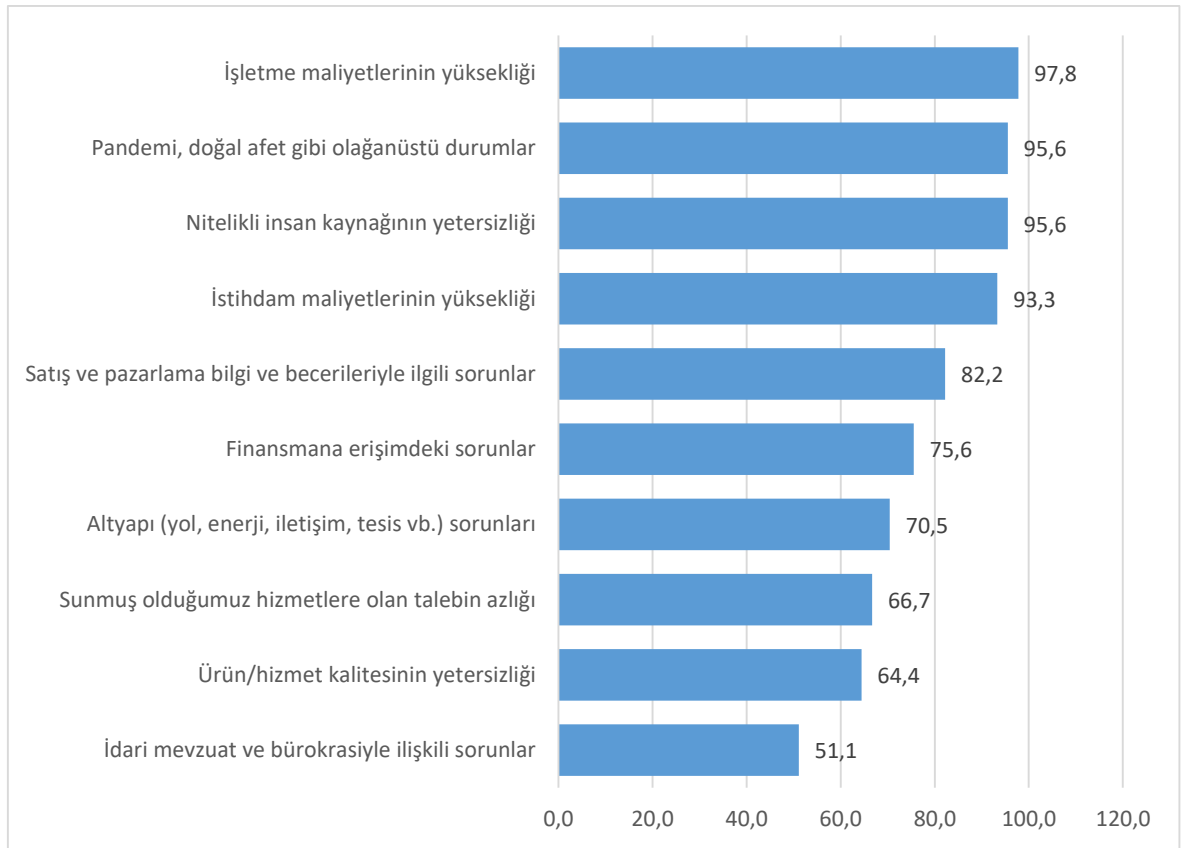

Grafik 10: 2015 Yılı Sonrası DOKA Desteklerine Başvurmama Nedenleri (% Dağılım)

Değerlendirme ve etki analizi çalışması kapsamında, saha çalışmalarında kapsanan işletmelere rekabet güçlerini etkileyen sorunlar ve ihtiyaçları konusunda da sorular yöneltilmiştir. İşletmelerin rekabet güçlerini en fazla etkileyen sorunların başında işletme maliyetlerinin yüksekliği gelmektedir. Bunu pandemi, doğal afet gibi olağanüstü durumlar, nitelikli insan kaynağı yetersizliği ve istihdam maliyetlerinin yüksekliği izlemektedir. Pandeminin rekabet gücünü etkileyen önemli bir faktör olarak görülmesi, özellikle 2020 yılında turizm sektörü üzerinde yıkıcı etkiye sahip olmasından ileri gelmektedir. Öte yandan idari mevzuat ve bürokrasiyle ilişkili sorunlar işletmeler tarafından rekabet gücünü görece en az etkileyen faktör olarak değerlendirilmiştir.

Grafik 11: İşletme Gücünü Etkileyen Faktörlerin Önem Derecesi

2015 yılı Yenilikçi Yöntemlerle Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nın programdan yararlanan işletmeler üzerindeki etkisi, proje uygulama dönemi sonunda elde edilen performans ölçümlerinin ve proje sonunda elde edilen bu kazanımların program öncelikleri doğrultusunda sürdürülebilirliğinin ne kadar sağlandığı ile yakından ilgilidir. Çalışma, Ajans desteğini takip eden yıllarda yararlanıcı işletmelerin faaliyetlerine devam ettiklerini, hizmet kalitelerinin arttığını, geceleme sayılarının artış gösterdiğini, ölçek bakımından ilerleme sağladıkları gibi nesnel verileri ortaya koymakla birlikte, bölgede turizm alanındaki faaliyet gösteren işletmelerin sürdürülebilir başarısının sektörün ulusal ve

bölgesel düzeyde sürdürülebilir gelişimine bağlı olduğunu göstermektedir. Yukarıdaki tablo, işletme maliyetlerinin yüksekliği gibi sorunların ve pandemi gibi olağanüstü durumların sektör üzerindeki olumsuz etkisine işaret ederken, nitelikli insan kaynağının yetersizliği, satış ve pazarlamada bilgi ve beceri eksikliği gibi lokal ya da bölgesel düzeyde müdahale alanlarının varlığına işaret etmektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirmeler

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın 2015 yılında başvuruya açtığı yenilikçi yöntemlerle turizmin geliştirilmesi mali destek programı katılımcılarıyla gerçekleştirilen etki değerlendirme araştırmasında elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekilde genelleştirilebilir.

Daha önceki mali destek programlarında olduğu gibi 2015 MDP'de yararlanıcı işletmeler tarafından olumlu karşılanmış ve bölge şartlarına uygunluğu yüksek oranda kabul görmüştür. Mali destek programı sayesinde öncelikle amaçlanan hizmet kalitesindeki artış, müşteri başına ortalama kazançta artış ve kapasitede artış hedeflerine büyük oranda ulaşılmıştır. DOKA'dan sağlanan destekle birlikte turizm sektöründeki bu işletmelerin rekabet güçlerinin arttığı, özellikle tur operatörleriyle daha fazla işbirliğine gitmeleri sayesinde gerek geceleme gerekse ziyaretçi sayısı açısından önemli kazanımlar elde ettikleri gözlemlenmiştir. Öte yandan talebin artmasıyla istihdam edilen personel sayısında belirgin bir değişim gözlemlenmemekle birlikte, üniversite mezunu çalışan oranları ve personelin beşeri sermaye birikiminde bir artış olduğu tespit edilmiştir.

Programların hem tanıtımı hem de projenin yürütülmesi esnasında kurum dışı danışmanların etkin rol oynadığı görülmüştür. Başvuru prosedürleri konusunda yeterince bilgi sahibi olmaması, başvuru sürecini yürütecek personelin bulunmaması ve başvuru aşamasında hata yapılmak istenmemesi gibi nedenlerle işletmelerin danışman desteğine ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. İşletmelerin %44'ü programdan danışmanlar yoluyla haberdar olduklarını, %97'si proje başvurusunda, %89'u ise projenin sonraki aşamalarında danışman desteğine ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir.

DOKA mali destek programlarının işletmelerin projelerin hayata geçirme konusunda belirgin bir katkısının olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin yaklaşık %60'ı DOKA desteği olmasaydı projeyi bütçesi ve kapsamı daraltılarak uygulayabileceklerini ya da projeyi hayata geçiremeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında işletmelerin üçte birinden fazlası DOKA desteğinin proje bütçesini kullanmadan projeye bağlantılı yeni fiziki yatırımları yapmasına imkan verdiğini belirtmişlerdir. Öte yandan işletmelerin DOKA destekleri haricinde diğer kurumların mali destek programlarına başvurularının, muhtemelen fazla destek programı olmaması nedeniyle, görece düşük kalması DOKA'yı yararlanıcı işletmelerin temel destekleyicisi konumuna getirmektedir. Ancak açılan MDP'lere işletmelerin istekli olmakla birlikte uygun program olmaması nedeniyle yeni proje başvuruları yapılamadığı gözlemlenmiştir.

DOKA mali destek programlarının işletmelerin proje ile ilgili süreçlerde yetenek, bilgi ve becerisine katkı sağlamıştır. Projeyi ilgilendiren alanda bilgi ve yeteneğimiz arttı diyenlerin oranı %22, proje yazma ve yönetme konusunda bilgi ve yeteneğinin arttığını ifade edenlerin oranı ise %20, hizmet ve süreçlerimizdeki sorunları tespit ve analiz etme yeteneğimiz arttı diyenlerin oranı ise %15 civarında olmuştur. Proje sayesinde işletmelerin herhangi bir davranışsal değişikliğe yol açmadığını belirtenlerin oranı ise %5'ten daha düşüktür.

İşletmelerin destek aldığı yıl ile sonraki beş yıl arasındaki gelişim sürecinde, çalışan sayısına göre işletme ölçeğinde önemli değişimler gözlemlenmiştir. 2015 döneminde çalışan sayısına göre mikro ölçekli yararlanıcı işletme oranı %53'den %45'e düşerken, küçük ölçekli işletme oranı ise %40'dan %55'e yükselmiştir. Öte yandan işletmelerdeki çalışan sayısındaki değişimlerin MDP yararlanıcı işletmeler açısından istatistiksel olarak anlamlı bir değişim göstermediği tespit edilmiştir. Bu duruma pandeminin önemli boyutta olumsuz bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Nitekim işletmelerin 2020 satışı reel olarak 2015'in gerisinde kalmış, ortalama personel sayısı da çok küçük düzeyde artış göstermiştir. Nitelikli personel çalıştırma oranlarında ise belirgin bir artış olmuş destek öncesi dönemde Üniversite mezunu çalışan oranı %10'larda iken, destek sonrası dönemde ortalama %20'lere ulaşmıştır.

Ajans mali destek programları ile ilgili olarak işletmelerin diğer bir beklentisi hibe miktarından gelir vergisi, damga vergisi ve KDV kesintilerinin yapılmaması, muaf tutulması veya en azından proje bütçesine eklenmesi talebi olduğu gözlemlenmiştir. Aynı şekilde, hibe miktarlarının %80 veya daha üstü düzeye çekilmesi, ön ödeme miktarlarının arttırılması, hibe programlarının daha kısa aralıklarla yapılması gibi farklı istek ve talepler dile getirilmiştir. Ayrıca bölge rekabet gücünün ve hizmet kalitesinin artması için ulusal ve uluslararası fuarlara katılım desteğinin sağlanması, yenilenebilir enerji ve bölgesel marka yaratma konusunda özel programlar oluşturulması, bilinen tanınmış kişiler ve sosyal medya aracılığıyla bölge turizminin tanıtılması gibi talepler de işletilmiştir. Son olarak DOKA destek programlarının prosedürel yoğunluğunun azaltılması hususunun işletmelerin talepleri arasında önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Bu kapsamda başvuru süresi ve sonuçlanması arasındaki sürenin kısaltılması, talep edilen evrakların sadeleştirilmesi ve asgariye indirilmesi sıklıkla belirtilen talepler arasındadır.

KAYNAKÇA

1. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Onuncu Kalkınma Planı, Erişim Adresi:
https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf
2. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı (2014-2023), Erişim Adresi:
https://www.doka.org.tr/edergi/436/bolge-plani-2014_2023
3. TR 90 Turizm İstatistikleri, Erişim Adresi:
<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=yilSecildi&secilenYillar=2019,#>
4. Türkiye Turizm İstatistikleri, Erişim Adresi:
<https://www.tursab.org.tr/turkiye-turizm-istatistikleri>

Hacı Salih ŞAHİN

Göktürk ÖMÜR

Programlama İzleme ve Değerlendirme Birimi

Gazipaşa Mahallesi, Nemlioğlu Sk. No:3 Ortahisar/Trabzon

Tel.: 444 82 90

E-Posta: doka@doka.org.tr | www.doka.org.tr